

KATEDRA KATEDRA

КОММУНИСТИЧЕСКИЙ ИНТЕРНАЦИОНАЛ МОЛОДЕЖИ

TUJCI V LASTNI DEŽELI

ЗОВЕТ В СВОИ РЯДЫ УГНЕТЕННУЮ МОЛОДЕЖЬ
ВСЕХ СТРАН.

... Prosim, ne imej tega, kar sem rekla, za poniževanje moje dežele. Kar dobra dežela je in tukaj lahko marsikaj rečeš; samo vedno manj verjamem, da se da kaj storiti. ... pravi odstavek iz januarskega pisma ljubljanske študentke francoski kolegici.

Nekaj dni tega sem dobil v roke še neko drugo pismo, odgovor znanke, ki je leto tega diplomirala, na prošnjo za intervju: "... oprost, ne. Ne upam si. Odkar sem sklenila, da je življenje nesmiselno in nepomembno, se zavestno izogibam vsake-mu poglobljenemu razmišljanju o njem. Tako razen stališča, da nima smisla imeti stališča, nimam nobenega drugega stališča več. In tudi tega ne morem zagovarjati, kar pač nima smisla o čemerkoli razpravljati. Če bi se torej hotela resno javno pogovarjati s tabo, bi morala znova premisliti mnoge stvari, o katerih ne želim več razmišljati, ali pa bi govorila neumnosti. Prvo je prenaporno, za drugo pa sem še zmeraj preveč nečimrna (...)." Poznal sem jo kot enega najpametnejših in najbolj izobraženih ljudi moje generacije.

Ena od stvari, ki so jih tovariši politiki očitali **Novi reviji**, je precej implicitno opozorilo Nika Grafenauerja, da je družba — in t. i. družbeno politično delavstvo odgovorna za ljudi, ki se ubijajo, za ljudi, ki se jim ne zdi več vredno živeti. Slišal sem besede, da samomorilec ubije vse, ki so ga poznali, in Slovenija je v evropskem vrhu statistike obupanih. Slovenija in Vojvodina nosita zastavo v številu mladinskih samomorov. Precej več ljudi se ubije samih kot na cestah, kjer smo vsi tako zgrnjeni nad pokolom (in morda se tudi na cestah nekateri ubijejo po lastni volji). Mladinskih samomorov je pri nas več kot umorov in ubojev v vseh starostih. In vsako leto se ubije več ljudi. Kako daleč je to od ponosnih besed o narodu, ki si bo pisal sodbo sam.

Politika pravi, da ona že nima nič pri tem in da je vedno dobro hotela in si umiva roke.

Samo to vem: v družbi, kjer so zahteve, naj se miselnim zločincem prepove pedagoško delo, pravzaprav znak demokratizacije, noben dostojen človek ne živi rad.

«Družba, ki v njej živim, je moja, odprta moji besedi in dejanju, ali pa sploh ne živim tukaj.» je dvajset let tega napisal Paul Goodman. In če živim tukaj, če je to moja družba, bom zahteval zase pravico, da se ukvarjam z njenimi zadevami. Bralec nam je pisal:

... Ker pač sistem bazira na institucionalizmu, smo se nakateri odločili, da bomo poleg ostalega poskusili kaj spremeniti še v mladinski organizaciji. Politični moloh nam je že takoj v kandidacijskem postopku dal na znanje, da se v tej družbi še najmanj gleda na inteligenco. Vrednota so le pokornost, slepi izvrševalci vsega kar se jim ukaže, ter pokorno molčeca večina, ki naj bo po možnosti čimmanj razgledana. Kandidiral nas je v predsedstvo OK ZSMS Ljutomer 7 posameznikov, ki imamo višjo ali visoko šolo. Tik pred uradnimi volitvami (oz. potrditvami) se je izkazalo, da so kandidacijske liste zaprte (...) in ... vseh nas 7, ki smo imeli šole, so v prvi fazi kar črtali ... in če ne bi ostro reagirali (protiintelektualna gonja) ... Od sedmih so bili v novo predsedstvo tako izvoljeni štirje.

Zato smo za neposredne volitve in konec »diktature koordinacijskih teles, teh takorekoč tajnih družb«, konec odločanja »kriterijev vdanosti, zvestobe in poglodišča dežurnim oblastnikom« (Kole Čašule, Danas, 19. 12. 86 — »komunist s petdesetletnim stažem, ki mu bo najbrž težko prilepiti etiketo notranjega sovražnika«) **(Jože Penca, prispevek za javno razpravo o spremembi ustave, Naši razgledi 27. 2. 87, str. 97/98).**

In potem so tukaj simboli, ki stražijo *ancien régime*, ki naj bi nam dopovedali, da je tako kot naj bi bilo in ne tako kot je, nas prepričali, da verjamemo, da smo navdušeni in srečni. Recimo štafeta mladosti, to tradicionalno, otročje navdušeno sporočilo Oblasti, da lahko računa s svojo Mladino. (Tribuna, št. 5, str. 8—15), njena dvignjenemu penisu podobna palica pa naj bi nam blažila frustracije zaradi naše politične impotence.

Povedali smo oblasti, da nas ta cirkus ponižuje in potrdili smo se, da do njega ne bi prišlo — kajti, če smo še proti simbolom brez moči, kako naj upamo, da nam bo uspelo kaj resnega?

Oblast in pokoriščina mladinske nomenklature sta zmagala in štafeta spet teče, celo idejno neoporečna je. Sterilni tehnološki socrealizem novega štafetnega uda nam sedaj dopoveduje, da tudi v prihodnosti nimamo več kaj iskati, da nas tudi tehnologija, ta tiha reka sprememb, ne bo rešila.

Tako je štafeta ponovno postala simbol. ni več simbol **bratstva, enotnosti**, in **vdanosti** mladine, sedaj je simbol naše odtujenosti in naše nemoči.

ZAVĚDITE SE ... DOXA

Da je resnica razvidna in da leži na površini stvari, to je bilo mišljenje, ki je v preteklosti nosilo rušilni naboj. Namesto avtoritet, ki bi resnico sveta tolmačile navadnemu razumu je tako mišljenje priznavalo sposobnost spoznavanja resnice tudi navadnim smrtnikom, ki niso bili razsvetljeni v duhu edino pravih resnic. Danes pa se takšno pojmovanje zapleta v spone enodimenzionalnega pojmovanja resničnosti — le očitno zapeljani bi morali biti tisti, ki ne sprevidijo resnice, ki jo razglašajo avtoritete — takšen je argument vladajočih. Razvidnost resnice pa je zmeraj znova postavljena pod vprašaj. Z novimi dejstvi jo avtorji v Novi reviji kažejo kot lažno in besede že izbrisanih revolucionarjev, ki jim je bila po zlomu odvzeta beseda kažejo na prav to-da je resnica kompleksna in prikrita, ulovljiva samo skozi takšno ali drugačno interpretacijo. In nikoli ni večna, nikoli o njej ne moremo govoriti s stališča vednosti, saj je ta vednost vedno znova postavljena pod vprašaj. O resnici torej ne izrekamo dokončnih sodb, pač pa le mnenja. Doxa, tako so to stvar imenovali Grki.

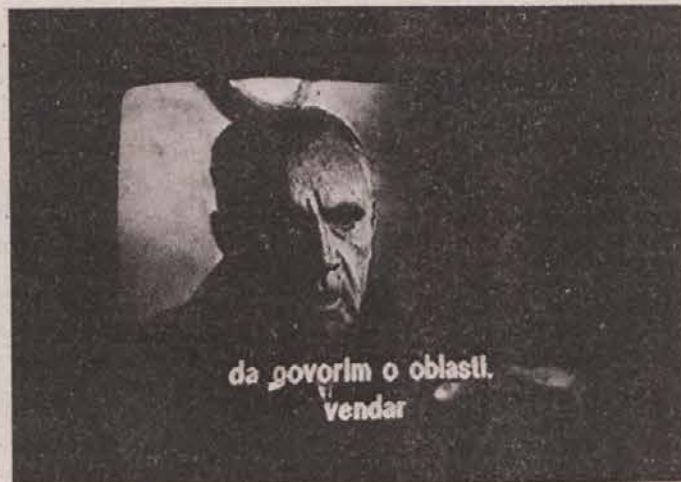
Erik Kos, znan družbenopolitični delavec in prekaljen obramboslovec pa si je v prejšnji številki Teleksa dovolil postati zgodovinska izjema. V neprikitem *navalu razsvetljenja* je uredništvo Katedre predstavil kot »politično interesno« skupino, ki producira ogromne količine propagandnega materiala — seveda takega, ki je baje družbi škodljiv in nestrpen. Da bi dokazal svojo tezo, je na študentski časopis izstrelil velikansko količino Kardelja, bombardiral z Bibičem, nakazal na Lenina in vso nestabilno kanonado podkrepil še z Marxom. Logičnost celotne zgradbe je sicer vprašljiva, vendar avtorja to posebno ne moti. Za tiste, ki opravljajo pomembno zgodovinsko nalogo so dejstva in dokazi očitno popolnoma nepomembni. Kos tako večkrat citira Dragico Korade, ki naj bi objavljala nekatere članke v Večeru in v njih poudarila Katedri naklonjenih oseb. Takih člankov Dragica Korade seveda ni objavila. Iztrgan citat iz prve številke Katedre, ki govori o ideologiji seveda ni delo avtorjev in ne govori o naši ideologiji, kot to trdi Kos, ampak je iz biltena FSPN, izdanem ob bojkotu leta 1985. Da Branko Greganovič ni imel niti ene seje svojih organov sklepčne, je seveda debela laž, samo ena v vrsti ostalih ...

Škoda je tiskarske barve, da bi jo trošili za zavračanje tako pritličnih in neosnovanih trditvev. Kaj naj si mislimo o človeku, ki nas sprva okarakterizira kot meščansko desnico in nato v isti sapi trdi, da smo ultralevičarji ter na koncu izpelje presunljiv sklep o popolnoma razvidni dogmatičnosti. Logična nekonsistentnost trditvev in kronična citatomanija, ki odseva iz teksta, nudi dokaj neugodno diagnozo. Ob vseh takšnih in podobnih izrazih bolešno ortodoxne zavesti je naše zavzemanje za nekoliko zmanjšano ortodoxijo in za zgolj drugi del besede, za doxo še toliko laže razumljivo. Ob globokem sočutju, ki ga čutimo do vseh podobnih izpadov predvsem tovarišu Eriku Kosu toplo priporočamo, da bi čimprej pozabil svoje neutemeljene travme ter zaživel med nami kot človek s svojim in resnično svojim mnenjem. To pa gotovo ne bo lahko, kajti najprej se bo moral tovariš Kos in z njim tudi vsi njemu podobni — skobacati iz peskovnika vulgarnega marxizma. Veliko uspeha!

MEKINA IGOR

Misliš, da je moj obraz videti star in utrujen.

da govorim o oblasti, vendar

Voditelj četrtkovnega (5. 3. 87) večernega TV dnevnika je občinstvu prenesel presunljivo vest, da je »vojaški jedilnik bogatejši za 21 novih ljudi«. Z ozirom na inscenirani škandal s plakatom »Novega kolektivizma« za obeleževanje dneva mladosti ni bilo težko sklepati o nacionalnosti tistih, ki so vojaški jedilnik obogatili. Voditelj TV dnevnika je seveda kasneje svoj lapsus popravil. Govoriti je hotel o 21 novih jedeh.

ne morem preprečiti propadanja lastnega telesa.

Spopasti se z izzivi

Priprave na sejo CK ZKJ o idejnih gibanjih v onarni pojavi niso naključni in morajo biti alarm

Fuad Muhić ni opozoril samo na delovanje meščanske, temveč tudi »partijske desnice«. O tem,

OD NAŠEGA DOPISNIKA

BEOGRAD, 4. marca — Seja CKJ ZKJ o idejnih gibanjih v družbi, ki jo že dolgo pripravljajo, bo sredi aprila. Doslej je bilo 13 pripravljanih sestankov, ki se jih je udeležilo 560 znanstvenih, političnih in univerzitetnih delavcev, kmetov pa tudi delavcev iz neposredne proizvodnje. V razpravi jih je sodelovalo več kot 300. Vsa njihova mnenja bodo pravočasno poslali članom CK ZKJ, da bi se na sejo čimboljše pripravili.

To je na današnji seji komisije CK ZKJ za idejno in teoretsko delo povedal Stipe Šušar. Tudi ta seja je bila posvečena pripravi na idejno delo. Seja bo pa angažirala vse ustvarjalne družbene sile. Vendar to ne bo mogoče, če bo zveza komunistov ravnala kot stranka na oblasti. Skrb in odgovornost ZK za kon-

partiji, ni dvoma, vendar o problemu premalo govorimo. Vprašati se je treba, ali bi bila meščanska desnica lahko tako uspešna, če ne bi uživala (vsaj molčeče) podpore desnih sil v ZK. Na pojav partijske desnice smo opozorili že pred nekaj leti. Z enkrat je bilo rečeno, kaj pomenijo teze »s knjigo proti knjigi«, kaj pomenijo napadi na belo knjigo itd., vendar takrat tega nismo vzeli resno. Sandi Češko meni, da je treba razkrinkati tendenco, katere cilj je odriniti delavski razred; če bo v ZK prevladala, potem zveza komunistov ne bo več avantgarda, temveč bo dobila obliko meščanske stranke. Hkrati gre tudi za poskus »demonstracije samoupravljanja«, in to prav zdaj, ko je njegova ideja zaživela celo v državah, v katerih so nas takrat, ko smo samoupravljanje razvijali, kritizirali, da smo revizionisti.

V razpravi so sodelovali še Vladimir Štambuk, Prvoslav Ralić, Vukašin Mićunović in Nandor Major.

ŽARKO RAJKOVIĆ

OPET OVI SLOVENC

Fuad Muhić (Fu-Mu) je kot »partijsko desnico« uspel pripoznati tudi stanovskega kolega Mitjo Ribičiča-Cirila. Zanimivo bo zasledovati, kakšno ime bo dobila Fu-Mujeva izjava v Ribičičevi klasicikaciji. Seveda ne gre toliko za Mitjo Ribičiča (»s knjigo nad knjigo«) kot za to, da imamo eno desnico več.

Foto številke: razstava plakatov *Novoga kolektivizma*, galerija ŠKUC, Ljubljana — glej še str. 18

Foto Jožko Pajer

Študentski časopis KATEDRA, Tyrševa 23, Maribor, tel. (062) 22004. Številka žiro računa: 51800-678-81846. Ustanovitelj in izdajatelj:

Univerzitetna konferenca ZSMS Maribor.

Uredništvo: (v. d. do zasedanja študentske skupščine) Miran Lesjak (gl. in odg. urednik, univerza), Peter T. Dobrila (glasba), Matija Grah (družba), Igor Mekina (pomočnik gl. in odg. urednika, politika), Samo Resnik (znanost, 2. stran), Dejan Pušenjak (kultura)

Tehnični urednik: Marjan Hani Programer: Dušan Vezjak Lektorja: Boris Svetel, Samo Resnik

Predsednica časopisnega sveta: Dragica Korade

Katedra izhaja ob podpori družbenega dogovora o financiranju mladinske periodike v Sloveniji.

Tisk: ČGP Večer, Tržaška cesta 14, 62000 Maribor, naklada 6000 izvodov. Naročnina do konca letnika: 1.200 din. 2.000 din za pravne osebe; 100 SCH, 10 US \$ za tujino.

Oproščeno temeljnega prometnega davka po sklepu št. 421-1/70, z dne 11/1/73.

Uradne ure: vsak petek popoldan.

KDOR NE DELA, TUDI NE JE?

Odvetnika Vladimirja Šeksa iz Osijeka je zmlel milin »zgodovinskih nujnosti«. Odvetniška zbornica Srbije ga je proglasila za NEPRIMERNEGA za opravljanje tega poklica.

Omenjena »nujnost«, bolj znana v obliki moralno-politične neoporečnosti, je bila sicer že 19. 12. 1980. leta z odlokom ustavnih sodišč republik in pokrajin ukinjena kot PROTUSTAVNA. Očitno pa je inercija še vedno prisotna, tako da se ta protustavna ka-

tegorija tu in tam še reflektira v praksi.

Tako odvetnik Šeks ni več odvetnik, ampak je samo — Šeks. To je točka, na kateri je postal državljani druge vrste, čeprav je odsedel kazni, izrečeno zaradi sovražne propagande. Sodišče, ki ga je obsodilo, mu ni izreklo prepovedi izvrševanja poklica, kar bi lahko storilo, če je obstajal sum, da je nevarno, da se TAKŠEN človek ukvarja z odvetniškim poklicem. Toda zakon o advokaturi SR Hrvatske izrečno prepoveduje povratak v advokaturu vsem, ki so bili obsojeni zaradi »dejanj proti narodu in državi«, in sicer za 10 let. Ustrezni zakon v SR Srbiji nima podobne klavzule. Da je tako, nam potrjuje primer odvetnika Željka Aleksića, ki je bil v Bosni zaradi sovražne propagande obsojen na šest let, pa vendar ni bil črtan iz beograjskega odvetniškega društva. Zato Šeks piše prošnje temu društvu.

Zastavlja se vprašanje, za kaj potem gre. Kako se je prav v Šeksovem primeru zopet pojavil že sedem let anatemiziran kavelj neprimernosti?

Primer je še bolj čuden, če vemo, da je najvišja pravna instanca v državi že 1980. leta dala priporočilo, naj se določi o MPN (moralno-politična neoporečnost) črta iz sedemdesetih zakonov, ki so ga vsebovali. Škandalozno je, da prav advokatska stroka, kot zastavonoša ustavnosti in zakonitosti, ni črtala kavlja MPN in zakona o advokaturi SR Srbije (čl. 29, točka 6), sprejete ga 1977. leta.

Istočasno odvetniki profitirajo, ko pred sodiščem zastopajo tiste, ki jim je atribut MPN onemogočil pravico do dela, ker ga sami niso znali pokazati ali pa ga nekdo ni hotel dokazati... Ko pride stvar pred sodišče, je ponavadi glavni argument Konvencija 111 Mednarodne organizacije dela, ki prepoveduje diskriminacijo delavca zaradi političnega prepričanja, ne glede na njegov poklic. 250. člen ustave jasno pravi, da imajo vse mednarodne konvencije, ki jih je Jugoslavija podpisala, status zakona in se neposredno uresničujejo. 210. člen je še neposrednejši: določila iz mednarodnih dogovorov se uresničujejo neposredno kot NACIONALNI zakoni. Torej gre v Šeksovem

primeru za nasprotje med (protiustavnim) členom srbskega zakona o advokaturi in zveznega zakona. Poleg tega 159. člen ustave definira domačo pravico do dela kot **NOVO SOCIALISTIČNO DEMOKRATIČNO PRAVICO ČLOVEKA**, ob ekonomski pravici, ki zagotavlja golo existenco.

Pogosto smo poudarjali ustavno določeno jugoslovansko pravico do dela, ki v nasprotju s parolo iz Ustave ZSSR iz 1936. leta: »kdor ne dela, tudi ne je«, zagotavlja **vsem enako** pravico do dela ter svobodo dela. Tudi Zakon o združenem delu nikjer ne predpostavlja nujnosti »moralno-politične neoporečnosti« za pridobitev zaposlitve. Kako je potem mogoče, da v praksi ta načela dobijo moč, ko oškodovanim, npr. V. Šeksu, ne preostane drugega, kot da iščejo pravico na sodišču? Ob Šeksu je jasno, da gre za nekaj mnogo globlje. Mnogi beograjski odvetniki so podpisali peticijo, v kateri so predsedstvu temeljne odvetniške zbornice Beograda — nanjo se je Šeks najprej obrnil — sugerirali, naj ga vpiše v svoj seznam odvetnikov. Predsedstvo je to prošnjo **odbilo**. Odločitev je

potrdila tudi odvetniška zbornica Srbije, ki se je strinjala z oceno, da je Šeks neprimeren. Dejstvo je, da so bili pred vojni člani zbornice Ivan Ribar, Miloš Minić, Tempo, Bakarić, Djuro Strugar, Bora Prodanović... ljudje, za katere se je vedelo, da so zápri-seženi komunisti. Nekateri so bili celo funkcionarji KPJ. Z današnjega stališča bi za nekatere od njih lahko rekli, da so zlorabili svoj poklic, saj so šli na sojenja komunistom, opazovali, kako se je kdo obnašal in o tem obveščali Partijo, da bi ta lahko zavzela stališča — koga bojkotirati, koga... Ne glede na to, da so pripadali stranki, ki se je zavzemala za nasilno rušenje sistema, so vsi smeli biti odvetniki! Torej niti najhujši opoziciji v predvojni Jugoslaviji niso določali neoporečnosti pri opravljanju advokature. Kaj se je v pristopnici odvetniški zbornici v pol stoletja spremenilo?!

Danes so jugoslovanski odvetniki člani Mednarodnega združenja advokatov. Eden od pogojev za članstvo v organizaciji je, da so odvetniki pri opravljanju svojega poklica NEODVISNI. Ponosni smo, da pripadamo združe-

nju, saj recimo odvetniki iz ZSSR, Poljske, Bolgarije... niso njeni člani. Druga stvar pa je, koliko je predpostavljena neodvisnost imuna na preiskovanje primernosti. Povečano zanimanje Mednarodnega združenja advokatov za Šeksov primer kaže, da že imajo svoje **stališče** o tem.

Omenjajo konsekvence, ki jih bomo verjetno doživeli kot tapad na patriotski ponos... Kar se tiče Šeksa samega, lahko ustavno pravico do dela v svoji stroki poiščete še pred Vrhovnim sodiščem Srbije, ki sprejme DO-KONČNO odločitev. Odločitev o tem, ali bo Šeks kot odvetnik vpisan v seznam kate-rekoli temeljne odvetniške zbornice v Srbiji.

Medtem ko čaka na odločitev, je Vladimir Šeks **prepovedani odvetnik**. V tolažbo je, da bo — glede na svojo primernost — svojo pravico do dela lahko vnovčil, pa čeprav kot nočni čuvaj.

Svetlana Vasović

student

LIST BEOGRADSKIH STUDENATA • GODINA XLIX • 25. 12. 1988 • CENA 100 DIN

NEKJE SO BOBU LE REKLI BOB

Konec januarja so vse osnovne partijske organizacije beograjske univerze priredile **ZAPRTE** sestanke, kjer so brali Informacijo predsedstva CK ZKJ o idejnih gibanjih v družbi. Poudarek Informacije je na takimenovani meščanski desnici, bojda največji nevarnosti za družbo, spremljali pa so jo (z ramo ob rami) nacionalisti in celo alternativna gibanja. Na različnih fakultetah je bila Informacija različno sprejeta, več pa je zaradi stroge zaprtosti sestankov težko vedeti. No, nekaj se le ve.

Na Fakulteti za politične vede je (sklepi vseh OO ZK sicer še niso znani) dominirala

pričakovana ponižnost tradicionalnih kimavčkov, in veliko presenečenje je bilo, ko je neka OO sprejetje Informacije odložila na naslednji sestanek. Najbrž zato, da si naberejo poguma, da vidijo, kaj bodo storili drugi, potem se bodo pa že odločili, kako bi najbolj oportuno ravnali s pamfletom, o katerem so rekli, da je SLAB in da podcenjuje članstvo partije. Vseeno je to novost, ki jo je na fakulteti, ki ji je že po naravi stvari usojeno, da bo najtrši bunker ideologije, malokdo pričakoval.

Ekonomska fakulteta ima manj razlogov, da bi bila politični faks, a tudi o njej so ved-

no krožila sporna stališča, od tega, da se vedno najde kakšen liberal, ki »rovati«, pa do realnejše ocene, da je svojemu velikemu potencialu navkljub ta znanstvena ustanova še vedno precej konzervativna. Kakršnakoli je že resnica o tem, 21. januarja so na skupnem sestanku štiri osnovne organizacije sprejele dva sklepa:

(1) »Informacija« Predsedstva CK ZKJ se **zavrže**, ker je **NERESNA** in **ČASU NE-PRIMERNA**.

(2) Predsedstvu CK ZKJ se predlaga, da izvrši javno **SA-MOKRITIKO** zaradi takšne informacije in takšnega načina dela in da sestavljalec »Informacije« pokliče na odgovornost.

Tistim, ki jim vsebina Informacije ni znana (špeh je strogo zaupen), morda ne bo najbolj jasna takšna opredelitev mladih ljudi, ko bodo tresli jugoslovansko ekonomijo 21. stoletja, torej pojasnimo stvari z dvema izsekoma iz diskusije:

»Ta informacija je **flagrantno podcenjevanje** članstva.

To ni resno! Če že trdijo, da je meščanska desnica naš največji sovražnik, bi nam jo lahko vsaj definirali in obvedali, kdo je njen idejni vodja.

Če so nosilci idej meščanske desnice poznani in če so res tako nevarni, kot trdi ta Informacija — naj se jih tedaj pozapre, takoj! Ne pa da nam pošiljajo takšne informacije.

Partijski sekretar, ki je vodil ta sestanek, je »za vsak primer« vztrajal, naj diskutanti narekujejo zapisnikarju svoja imena in priimke. **Nikoli ne veš...**

»Tovariši, ki so nam poslali takšno informacijo, so postopali skrajno neresno in neodgovorno in bi morali nositi posledice. Njih ne skrbi nikakršna meščanska desnica, temveč nekaj drugega, kar pa naj ne bi bila naša skrb. Očuvanje njihove oblasti je njihov problem, ne pa naš. V informaciji, ki je običajna zgodnica o sovražniku (ki se združuje), ni ničesar konkretnega, in vidi se, da je plod uradniškega

duha in dela. Za takšno delo, ki smo se mu mi danes tukaj smejali, oni mesečno dobivajo po trideset starih milijonov, če ne več, medtem ko uredniki »Studenta«, ki pripravljajo najboljši časopis v Jugoslaviji, južno od Slovenije, dobijo za svoje visoko profesionalno delo mesečno približno dva stara milijona!«

In tako dalje.

Novost je, da se tako govori in postopa z dopisom najvišjega partijskega vrha. Enotni so si bili študentje in profesorji, ki niso mnogo zaostajali v ostrini. Do revolta je deloma prišlo tudi zaradi političnega trika in zaigranega zaupanja po 13. plenumu, ko se je partijsko vodstvo oglušilo za »zahteve« delovnih ljudi in občanov po demokratizaciji družbe. Magične nevarnosti pred **združevanjem** »sovražnikov vseh barv«, tolikokrat izkoriščana kot alibi za represivne ukrepe, je bila sedaj spregledana že na začetku in očitno je, da se bodo morale partijske oblasti potruditi, da si izmislijo nekaj

bolj originalnega ali vsaj bolj učinkovitega. Indikativno je, da so imeli na sestanku štirih OO ZK Ekonomske fakultete v Beogradu glavno besedo Bosanci, kar najbrž ni zgolj posledica blagodatne preučevanja bosanskega marksizma. Morda ima Silva Mežanarič kakšno boljše pojasnilo.

V neuradnem pogovoru je neki visoki srbski partijski funkcionar iz epohe »liberalizma« izjavil, da je presenečen nad tako radikalnim dejanjem.

V njegovem času (času liberalizma — op. avt.) bi bila ob podobnem dogodku partijska celica takoj razpuščena, člani pa poklicani na odgovornost!

Morda to še ni bil takšen liberalizem, a dejstvo je, da so imena diskutantov zapisana.

Nikoli ne veš...

Miroslav Višić

PRVA ŽRTEV

Plakat Richarda Kleina »Tretji reich« gradi svoje sporočilo na elementih Moči in Mladosti ter na simbolih Države. Kar seva s slike, je zmoglost; miren in gotov pogled mladeniča, z bleščavo plamenice osvetljen obraz in veličastna navzočnost simbolov — orel, zastava in križ...

Nikakršno naključje ne more biti, da je predelan plakat, kjer so nacistični simboli zamenjani z jugoslovanskimi, ugajal žiriji. Ko ga je izbrala med vsemi ostalimi primerki, se je ravnala po svojih kriterijih popolnoma pošteno in korektno — estetika s poudarkom na ideologiji je temeljni

kamen vseh podobnih plakatov in ostalega propagandnega materiala, v preteklosti, in danes. In sporočilo samo — popolno zmoglost; ter slavljenje mlade in močne Države, uporaba mladine kot dekoracije in nosilca ideologije je seveda ne samo deloma, temveč **popolnoma** ustrežalo samemu bistvu dneva mladosti...

Alarmantno odkritje, da gre za retrogardistično interpretacijo nacističnega plakata je v takšno pojmovanje udarilo rez, ki je v trenutku odkritja izpovedal neko globjo resnico Dneva mladosti in hkrati razkril vrzel, ki jo je lahko zapolnila le ideološka interpretacija. Vse dokler je plakat obstajal kot izvirno delo je bila njegova sporočilna konotacija primerna — ob odkritju, da gre za predelavo, pa je prišlo do **sprevida**, ki je razbil mit o enkratnosti in prikazal identičnost forme, enakost postopkov v obeh zgodovinskih trenutkih, enakost slavljenja moči in **uporabe Mladosti v službi Države**. To je bila točka, ki jo tudi vse kasnejše reinterpretacije niso uspelle preseči. Tako napadi na plakat, češ da ima **fašistoiden pomen**, kakor tudi izjave

»Novega Kolektivizma«, da je ta plakat popolnoma **antitalitarno usmerjen**, niso uspelle predrugačiti te travmatične resnice, ki je ležala prav na točki med obema izjavama: **plakat izkazuje totalitarnost oblastniških postopkov**. In tako je seveda nesprejemljiv za Državo, ki zagovarja svojo ideologijo z osvobajanjem človeka. Identičnost form, ki so bile uporabljene v mračni dobi fašizma s tistimi, ki jih uporabljamo danes ter enakost forme plakata, ki so mu zamenjali samo državni simboli ter končno potrditev žirije, ki je več kot **korektno opravila svojo nalogo**, vse to nas lahko navaja k sklepu, da je Država dobila svoj pravi plakat — ko se ga je odrekla, se je tako licemersko odrekla svoje resničnosti, ne pa tudi postopkov, ki tako resničnost vzpostavljajo. Rajje, kot da bi se odrekla narcisističnemu slavljenju lastne podobe skozi slavljenje Mladosti, se je odrekla razkritju podobe in se bo v miru slavila dalje...

Prav zaradi te temeljne resnice je bil boj za interpretacijo plakata odločen že preden se je sploh začel. Ne prese-neča toliko dejstvo, da se je Država odrekla svoje resnice,

to je bilo mogoče predvidevati in pričakovati. Preseneča pa dejstvo, da je bil celoten dogodek predstavljen kot nekakšna »Slovenska zarota«.

Val ogorčenja je tako pljusnil v smer, ki se **popolnoma ne-primerna**, čeprav je takšna usmerjenost nekemu prav gotovo koristila. Koristila je vsem tistim, ki si želijo že enkrat za vselej »napraviti red« in ki jim gre v nos nekoliko svobodnejša klima v Sloveniji, klima, ki je rezultat naporov številnih liberalno mislečih ljudi **tako v sferi civilnodružbenih fragmentov** kot tudi v vrhovih politike. Ob vseh teh nasilnih napadih jugoslovanskega tiska je bila prvotna reakcija zmedena in skorajda instinktivna — potuhniti se za trenutek, popustiti vsaj tu in tam, da bi morda ohranili tisto, kar smo si v teh dolgih letih s težavo pridobili. Takšen je bil tudi popoln in brezkom-promisen poraz RK ZSMS, ki je kapitulirala na celotni črti, se prepustila toku in pod dik-tatom časovne stiske priznala svojo nezmožnost, da bi argumentirano branila legitimne interese večine mladincev in tistih ljudi, ki so do tega trenutka vsaj prikriti simpatizirali z njo. RK ni bil dosleden niti v obrambi lastnih izjav. Če so

že zastopali stališče, da ima plakat »zavestno antifašistično konotacijo« je njihovo odstopanje od plakata zaradi »pomena žalitve boja jugoslovanskih narodov in narodnosti«, ki naj bi ga plakat »dobil« tudi **odpoved antifašistični konotaciji**. RK se je torej postavil v položaj, ko zavestno brani silereakcije. In prav te so bile tiste, ki so takšno sporočilno usmerjenost plakata tudi sproducirale. Nenehno izpostavljanje Sloven-cev kot problematičnih »nezadovoljnih« povezovalje demokratičnih teženj s fašističnimi obeležji (aféra z bedžem, himna na radiu Student, povezovalje Ljubljanskega UK-ja s sarajevskim naci-balom) ima nek globlji pomen: gre za ustvarjanje klime, ki bi omogočila dokončno rešitev »Slovenskega vprašanja«. Da bi bila taka rešitev polom za vso demokratično javnost, je seveda jasno. Jasno pa bi moralo biti tudi to, da odstopanje od demokratičnih načel prav v trenutku največjega pritiska nikakor ne more voditi k ohranjanju obstoječega svobodnega prostora, temveč prej obratno. Z odstopa-njem se tistim, ki vršijo pritisk daje v roke argument, da je potreben samo še nekoliko

večji pritisk pa bodo zatrli vse, po njihovem mnenju, »negativne pojave«. Edina racionalna politika je v tem trenutku podpora in brezkom-promisno vztrajanje na točkah, ki že omogočajo vzpostavljanje demokratičnega prostora.

Odločilni korak je sedaj v rokah slovenske politike. Kapitulantsko obnašanje Republiške konference ZSMS je sicer potrdilo stoletni program drobničarske politike preživetja za ceno izdanih idealov in interesov ljudi. Prav zato bo vsaka odločitev po tem sramotnem dejanju še toliko težja. Če bomo dopustili, da z »Novim kolektivizmom« pade prva žrtev te protislovenske gonje, bo to začetek konca in seznama žrtve, ki bodo padle v imenu nas vseh. Z žrtvami ne bomo odkupili našega preživetja in danes gre bolj kot kdajkoli za to, da pričnemo živeti.

Slovenski narod pričakuje, da bo politika storila svojo dolžnost.

Igor Mekina

ŠTAFETA SI BO OGLEDALA TUDI MARIBOR

Doušniki pri Mestni konferenci ZSMS v Mariboru so nam sporočili, da tega foruma plakadne zdrahe niso zmedle in da ima že pripravljenih več tujih variant štafetnih aktivnosti v Mariboru. Variante upoštevajo vse možne spremembe v bivanju in potovanju štafete po Sloveniji, možne nove zahteve predsedstva konference ZSMJ, vremenske prilike in nepravilne ter geografske činitelje. Avtor te zapletene štafetne kombinatorike naj bi bil enkratni terribli mariborski ZSMS, **Branko Greganovič**, pomagal pa bi mu naj računalnik Iskra Delta.

Računalnik je program bivanja štafete mladosti v Podravju razdelil v dve kompatibilni funkcionalni enoti. Vsaka od njih poskuša upoštevati do danes še neznan, vendar enako mogoči strateški opredelitvi RK ZSMS:

I.: štafeta ne bo potovala po Sloveniji, ampak bo čemela v Bohinj;

II.: štafeta bo potovala po Sloveniji in prišla tudi v Maribor.

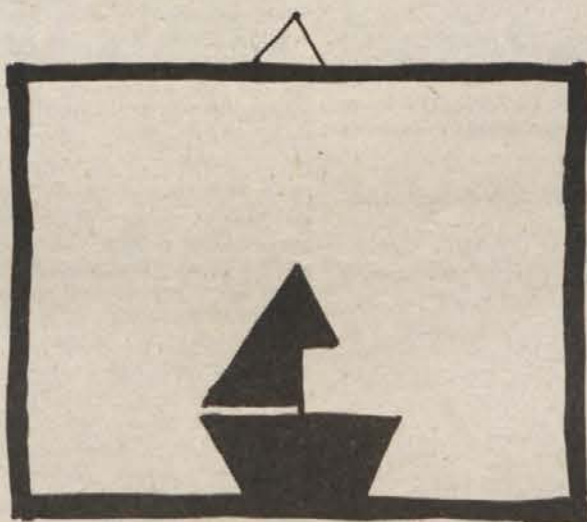
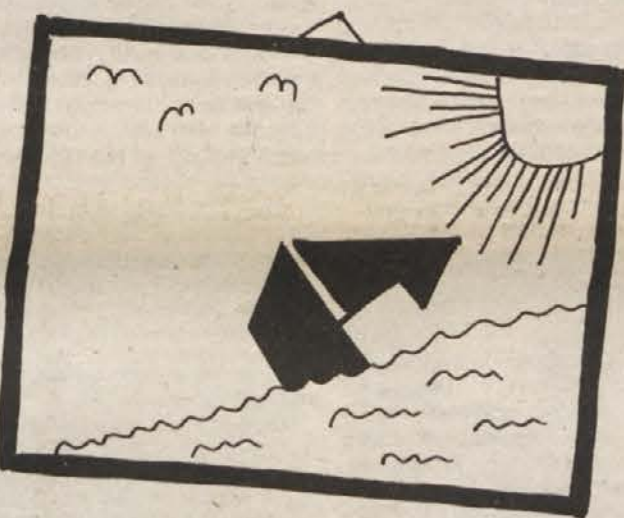
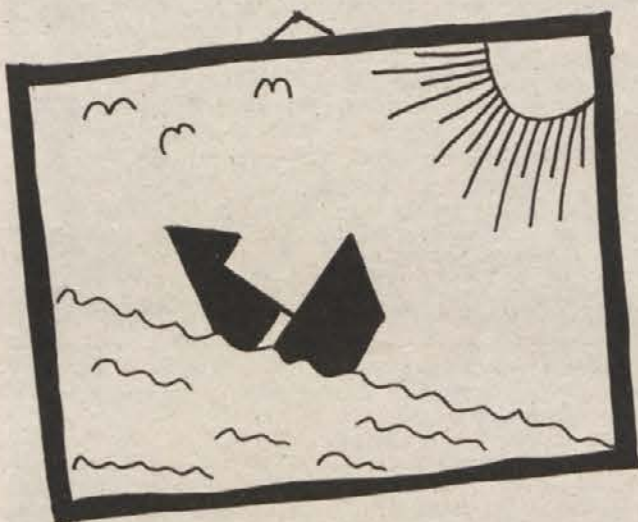
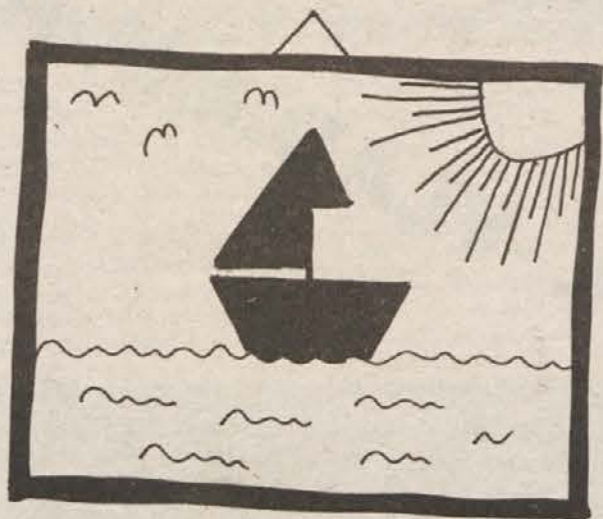
Funkcionalna enota I predvideva, da naj bi štafeta prišla v Maribor **25. marca 1987**, torej ob 46. obletnici velikih demonstracij novih družbenih gibanj v Beogradu. Štafetne aktivnosti v državi Maribor in njenem obmejnem območju bodo zato potekale pod geslom **»Bolje pakt nego rat!«**, ki opozarja na odločenost ZSMS in ZSMJ za skupen frontalni spopad s pojavi fašizma in drugimi družbenimi negativnostmi. Osnutek plakata za obeleževanje dneva mladosti je že izdelal mariborski (retro)gardist **Dominik Šolar**. Mladi umetnik si je za idejno predlogo izbral ruski mirovniški plakat iz časov Stalinovega spopada s svetovnim imperikalizmom (Katedra objavlja ta plakat na naslovnici).

Funkcionalna enota I predvideva za 25. marec več organiziranih mladinskih razprav na temo zaposlovanja (Ptuj), alternativne mladinske kulture (Maribor), položaja delavcev v tekstilni industriji (prekinitveno-delovni MTT) in študentske organiziranosti (Maribor). V Domu ustvarjalnosti naj bi isti dan ustvarjali »alternativno« glasbo **CZD-jevci, Masakri, Direktni aktivisti (Direktna akcija), Anarkromix, Marzidovšek in Indust Bag**, malomanj »alternativni« **Pankrti** pa naj bi od štirih popoldan do polnoči razsajali v središču mesta, na mariborskem sejmišču. Vir teh informacij nam tudi sporoča, da naj bi zmerno desni krogi v vodstvu MK ZSMS proslavljali svojo mladost v Discu ŠTUK. Poleg tega vključuje funkcionalna enota I tudi semenji dan bolj novih družbenih gibanj, predvajanje programa ATV (avtorske televizije) in družno propagandno-informativno dejavnost Kmečkih in Rockodelskih novitz ter Večera. KRN naj bi na ta dan izšle kot Večera priložila, oz. bi Večer izšel kot posebna, neobdavčena priloga KRN. Da bi bilo to mogoče, se je Večer odrekel svoji črni kroniki, osmrtnicam in malim oglašom, pričakovati pa je, da se bo **moral** po izidu priloge odreči tudi svojemu odgovornemu uredniku.

Celoten projekt naj bi bil težak **2.675.000 din**. 1.200.000 din naj bi prišlo iz blagajne mestne mladine, za prav toliko bi se morala olajšati RK ZSMS, vsaka od podravskih občinskih konferenc pa bi investirala po 25.000 din. Ni še popolnoma jasno, ali bodo in s kakšno vsoto bodo participirali poslušalci koncertov, zagotovo pa se že vé, da bo vsaj zgoraj naštetu razpravljanje zastoj.

Funkcionalna enota II predvideva, da naj bi mladinci pričakali štafeto v špalirju od Titovega štatu do Maistrovega Tenenika, ki ga bodo posebej za to priložnost odkrili na mariborski severni meji, v Košaškem dolu. Tam naj bi imela častna predsednica mariborske mladine **Marija Pohan** nič manj časten 33 minut dolg govor na playbacku. Štafeta bi nato v spremstvu vodilnih mariborskih gospodarstvenikov in brezposelnih obiskala še bolj vodilne DO, v domu družbenopolitičnih organizacij pa naj bi skupaj s svojimi gostitelji tudi **prenočila**. Finančne konstrukcije za ta projekt še ni, ker pogajanja z gostinskimi delovnimi organizacijami o pripravi banketa še tečejo.

V oblačnem ali deževnem vremenu se izvedba enega od obeh možnih projektov prestavi na pomlad 1988. Kakršnokoli drugo vreme razen sončnega bi namreč motilo slavnostno vzdušje. M. L.

Več kot milijon brezposelnih

**Zvezna konferenca SZDL
o zaposlovanju – številne
neizkoriščene možnosti**

BEOGRAD, 25. februarja – V Jugoslaviji je trenutno 1.080.000 ljudi prijavljenih na skupnostih za zaposlovanje. Kljub temu, da se stopnja zaposlovanja letno veča za dva do tri odstotke, pa je še vedno na seznamih brezposelnih vse več imen. O tem je danes govorilo tudi predsedstvo konference SZDL Jugoslavije. Številni razpravljalci so opozarjali predvsem na neizkoriščene možnosti zaposlovanja v drobnem gospodarstvu in v kmetijstvu in na birokratske čer, na katerih nasedajo prizadevanja po večjem zaposlovanju

IZHODIŠČA IN ZAHTEVE STUDIA NK (NOVI KOLEKTIVIZEM)

Studio NK trdi, da reakcija na predlog plakata za DAN MLADOSTI ne omogoča prostora za demokratičen dialog med ustvarjalci in javnostjo. Aprioristično stališče, da je predlog plakata plagiat nacistične slike na kateri so nacistični simboli samo zamenjani z jugoslovanskimi, ne upošteva možnosti za ustvarjalno interpretacijo, temveč se sklicuje na emotivno in površinsko stališče žaljenja boja jugoslovanskih narodov in narodnosti proti fašizmu.

To stališče zavračamo zato ker izraža enostransko podtikanje informacij medijske javnosti in s tem onemogoča tako spontano kot zavestno razumevanje vsebine, strukture in jezika plakata, ki je zgrajen na principu kontrapunktiranja simbolov. To ni niti nov niti v umetnosti neznan princip. Kot primer nam lahko služi serija plakatov okupiranih narodov v boju proti fašizmu, kjer se simboli nacionalnega upora postavljajo v direkten konflikt s tipičnimi simboli fašizma (Prodajanje vojne, Umetnost in propaganda v 2. sv. v., Zbunek Zeman, Orbis Publishing, London, 1978 str. 43, 48.)

Ta jezikovni princip plakata uporabljamo zato:

1. ker zahteva zavest, zrelost in moralno sodelovanje tistega ki ga sprejema
2. ker mu omogoča provokativnost
3. ker mladina mora govoriti o traumah preteklosti, če hoče govoriti o svoji prihodnosti.

Bratstvo in enotnost narodov in narodnosti Jugoslavije se je konstituiralo v osvoboditvi od terorja fašističnih sil. Mladina je vzgojena na ideji, da se trauma fašizma ne sme pozabiti, kajti pozabljanje omogoča ponavljanje zgodovine.

Kmalu po izbruhu »afere« zaradi osnutka plakata za obeleževanje dneva mladosti, ki ga je pripravil studio za design Novi kolektivizem, je prišel v javnost tudi poziv »peticija« »Klic k razumu«, ki ga objavljamo v nadaljevanju. Do 6. marca 1987 je poziv podpisalo približno 150 ljudi. Nekateri med njimi so se zavzeli za drugačno zastavitev sicer vsebinsko nespremenjenega teksta poziva, še zlasti za to, da bi se dogodki v zvezi s spornim plakatom obravnavali v drugem delu teksta. Menijo namreč, da so druge stvari, drugi napadi, ki se v zadnjem času pojavljajo pri nas še pomembnejši od plakatne »afere«. To svoje prepričanje so ob podpisu tudi posebej označili.

Peticijo podpisuje tudi uredništvo Katedre.

KLIC K RAZUMU

Polemika o osnutku plakata, ki je bil predložen za dekor letošnjega praznovanja dneva mladosti, vsebuje nekaj značilnosti, ki nas resno skrbijo. Te značilnosti v javnih nastopih nekaterih političnih funkcionarjev in teles ter v poročanju dela jugoslovanskih sredstev javnega obveščanja niso nove. Pojavljajo se že nekaj časa in zdaj vidno eskalirajo.

V danem primeru nas zlasti skrbi:

— nepripravljenost nekaterih posameznikov v centrih politične moči, da bi se seznanili s predmetom, ki ga napadajo in obsojajo, ga skušali analizirati in resno premisliti;

— predmetu, ki ga obsojajo, tudi tokrat odrekajo njegovo družbeno specifičnost in avtonomnost ter ga nasilno presojaajo z merili, ki so nam tuja;

— nekateri nosilci politične moči si vse bolj jemljejo pravico absolutnega presojanja o vsem, kar se je dogajalo in se dogaja, četudi za to, kot je videti, pogosto niso kvalificirani, strokovnih ekspertiz pa očitno ne iščejo; pri tem postajajo vse bolj ekskluzivistični in netolerantni;

— v primeru, ki nas je vzpodbudil k pisanju, ni mogoče razbrati niti najmanjše pripravljenosti na javen dialog z avtorji obsojenega predmeta ali na javno razpravo, v kateri bi bilo mogoče predstaviti različna mnenja, misli, stališča in argumente; njihovo razsojanje in obsojanje je vse bolj aprioristično in že nevarno drsi v ideološki terorizem.

— če si stališča prizadetih vendarle utrejo pot v javnost, se jih ne upošteva ali pa se jih na različne načine diskvalificira;

— ne moremo spregledati, da je v javnih nastopih številnih posameznikov, ki nastopajo s pozicij politične moči, vse manj elementov racionalnega razpravljanja in vse več emocionalnih, iracionalnih, demagoških, avtoritarnih prvin; logični razmislek in trezno presojo vse bolj nadomešča jo moralne kvalifikacije, poudarjanje pravega prepričanja in pripadnosti;

— z naraščanjem ekskluzivizma, netolerance in iracionalnosti je seveda manjša odgovornost za javno besedo; najbolj neodgovorno se uporablja obtožba fašističnosti oziroma nacističnosti;

— značilno je vse bolj pogosto opiranje na »teorijo zarote«, s katero nekateri nosilci politične moči, ki dajejo ton najnovejšim polemikam in obsodbam, razlagajo vse tiste družbene in politične pojave, ki jih niso sami vzpodbudili; s takšnimi pogledi se seveda ujema brezglavost in paničnost, s

katero reagirajo na sicer povsem normalne, legitimne in legalne družbene pojave; še več: s tako miselnostjo ne pojasnjujejo samo posameznih pojavov, temveč jih v svojih glavah povezujejo v velike zarote, združevanje sovražnikov ipd., s čimer ne le iščejo nevarnosti za družbeni in politični sistem tam, kjer jih ni, temveč tem namišljenim nevarnostim pripisujejo prav neverjetne razsežnosti; vse to seveda pelje v izgubo stika z realnostjo, predvsem pa tudi v nesmiselno in škodljivo delitev družbe na dva sovražna bloka;

— posebej usodna utegne biti nepremišljenost, če ne kar aroganca, s katero si posamezni nosilci politične moči, lastijo pravico razsojati o kazenski odgovornosti tistih, ki jih obsojajo; s tem posegajo v kompetence za to določenih organov, grobo kršijo neodvisnost pravosodja in izvajajo nedopusten pritisk nanj; nekatere izjave posameznikov, ki nastopajo s pozicij politične moči, so prav hujšakaške in malone zahtevajo pravico linča;

— nekateri posamezniki, ki delujejo v centrih politične oblasti, tudi nestrno napadajo demokratizacijske dosežke v nekaterih političnih organizacijah in njihove predstavnike oziroma zagovornike.

Vse to bi lahko kdo v danem primeru razumel kot politični manever, ki naj prekine javno razpravo o praznovanju dneva mladosti in doseže preklic alternativnih rešitev pri organiziranju štafete mladosti. Takšna interpretacija bi bila preveč dobronamerna;

— gonja proti domnevni fašističnosti predloga plakata za letošnje praznovanje dneva mladosti vsebuje elemente, ki so strukturno sorodni elementom fašističnih političnih mobilizacij in organizacij fašističnega govora;

— ta gonja preprečuje simboli obračun s fašizmom (in z logiko totalitarnega gospodstva sploh), ki pri nas še ni bil opravljen;

— ta gonja po eni strani manipulira z javnim mnenjem, po drugi strani pa ignorira mnenje demokratične jugoslovanske javnosti, ki se je večinoma izrekla proti sedanjim oblikam praznovanja dneva mladosti (raziskave javnega mnenja kažejo, da 81 % slovenskih in 52 % jugoslovanskih mladincev, ki jih je zajela raziskava, nasprotuje — sedanjim — zaključni prirreditvi praznovanja dneva mladosti);

— pobudniki te gonje so s svojim početjem hočeš nočeš diskreditirali prav tisto, kar pravijo, da štafeta simbolizira.

Vendar ne gre samo za dani primer: podobno kot s plakatom

za letošnji dan mladosti in bolj ali manj posredno z organizacijskimi pripravami za praznovanje tega dne, ki jih je vodil RK ZSMS, se je godilo malone z vsemi demokratičnimi družbenimi in političnimi pobudami. Na črni listi razpravljalcev na predsedstvu ZK ZSMJ so se znašle še pobuda za civilno službo, ukinitve smrtnih kazni, za odpravo člena 133 KZ SFRJ, Nova revija ... Nedavne kampanje proti fondu solidarnosti morda niso omenili samo zato, da bi se te pobude lahko napačno prikazale kot samo slovenske, ne pa kot pobude vse jugoslovanske demokratične javnosti. Realni družbeni učinki takšnega postopanja posameznih nosilcev in teles politične moči so nadvse negativni in kontraproduktivni: v sedanjih krizi, ko bi bolj kot kdajkoli prej potrebovali trezno razmišljanje, nas zapletajo v iracionalizme vseh vrst in silijo v ideološko pijanost: vznemirjajo javnost, vzbujajo različne nestrpnosti in sovražstva, spodbujajo nacionalizme, sejejo razdor v državi in družbi, demoralizirajo družbo, rušijo pravni sistem, odlagajo nujno prestrukturiranje ekonomije in ustvarjajo vtis, da se nekateri nosilci politične moči ne morejo, nočejo ali ne znajo znajti v realni situaciji; ustvarjajo psihozo izrednega stanja, s pomočjo katerega so že večkrat prišle na oblast najbolj reakcionarne sile.

Takšna politika je nepremišljena, neodgovorna in nevarna. Med poglavitnimi razlogi za takšen položaj je to, da vse prevelik del jugoslovanske politike ni zmožen racionalnega govora in ni sposoben sprejeti racionalnih argumentov in razumnega dialoga. Zato POZIVAMO K RAZUMU. Pozivamo vse demokratične sile v Jugoslaviji: v družbenih organih in političnih organizacijah, v institucijah političnega sistema in v državnih aparatih ter seveda demokratično javno mnenje in akterje demokratizacijskih družbenih pobud, naj se uprejo in zaustavijo ofenzivo političnega iracionalizma in avanturizma, naj ne popuščajo pritiskom nosilcev zgodovinsko regresivnih teženj in naj storijo vse, kar je v njihovi moči, da se sproženi procesi demokratizacije ne bi zaustavili.

Kampanjo je treba zaustaviti, še preden bi se utegnile sprevreči v preganjanje posameznikov. Eksil in kulturni molk sta morda rešitev za posameznike, za družbo in državo pa sta lahko le pogubna.

Kot prvi podpisniki vas vabimo, da se temu pozivu odzovete tudi tako, da ga podpišete. Vaše podpise pošljite na naslov tistih sredstev javnega obveščanja, ki bodo poziv objavila, zaradi evidence pa tudi Mladini, Ljubljana, Resljeva 16.

V Ljubljani, 4. marca 1987

Dr. Vlado Sruck je v obdobju dobrih treh mesecev s **Katedro** (1. seja časopisnega sveta), **proti Katedri** (njegov izstop iz časopisnega sveta) in **nad Katedro** (njegov članki v Mladini in Teleksu) prehodil pravcato dialektično pot, pri čemer posamični mejniki na tej poti zgolj po naključju sovpadajo z intenziteto političnih pritiskov na uredništvo Katedre. Navzlic dejstvu, da se je dr. Vlado Sruck o svojem izstopu in še o čem razpisal v drugih medijih, bom svoje pisanje omejlja le na to — so-deč po izstopih delegatov iz vseh treh institucij — **nečisto mesto** z namero, da bi nekatere stvari premestila tja, **kjer dejansko so**, če pa se dr. Vlado Sruck s stvarmi ali pa mesti ne strinja, potem naj kritizira njih, ne pa uredništva Katedre, »tujih« novinarjev ali pa celo moje malenkosti. Razlog za prenos polemike iz Teleksa v Katedro je pre-

vsem v tem tekstu. Sodeč po tej izkušnji utegne imeti tudi pričujoča »mariborska tema« podobno neveselo usodo.

Če sedaj vse Sruckove Katedro zadevajoče tekste položimo drugega poleg drugega, kaj lahko ugotovimo, da v njih ne počne nič drugega, kot neprestano producira dokaze pravilnosti svojega lastnega delovanja, ki je bistveno zadelo druge: uredništvo Katedre in časopisni svet. V nobenem zapisu ne dopušča **nobene druge interpretacije kot uradno samointerpretacije**. Še huje: avtor svoja dejanja in postopke interpretira s tako gorečnostjo, da tu in tam spregleda lastne kontradikcije, ki so take vrste, da jih doktor družboslovnih ved ne samo ne bi smel spregledati, **ampak tudi ne dopu-**

v Teleksu. Bojani Leskovar dopoveduje nekaj, kar je v času mojega šestmesečnega službovanja v Mariboru poskušal dopovedati tudi meni: da kot »tujec« v Mariboru ne morem **opisovati** tukajšnjih **pojavnost, takšnih kot so**, ker v resnici sploh niso takšni, kot jih vidi moje oko in sliši moje uho, pri čemer pa ostaja resnična kakšnost vseh teh pojavov nepreverjenim, še zlasti pa »tujim« novinarjem skrita, zaradi česar je bolje, **da o dogodkih tukaj in zdaj v časopisih ne pišejo**, kajti v vsakem, tudi naj-

ranje njegove predstave o tekstu in po tej predstavi — kako zvično! — tekst **mora biti poročilo** s tega in tega sestanka, kajti v nasprotnem primeru mu navzlic vsem svojim filozofskim in re-toričnim umetnostim ne bi mogel prikriti tiste famozne **manipulacije**.

prav spomnim, je dr. Vlado Sruck zelo veliko, celo največ govoril, ne da bi pri tem »mladi ljudje« vanj merili s pištola-

mi ali pa ga kako drugače pri-siljevali h govorjenju.

c) Medtem ko v svoji iz-stopni izjavi navaja, da je »iz-

Naj povem preprosto, brez kakih posebnih komplikacij: v 3. št. Katedre, z dne 1. 12. 1986, sem se tudi jaz znašel zavozlan v nadvse komplicirano vozlišče manipulacije. Ker dvomim, da bi se to, kar je nastalo, dalo razvozlati, sem se odločil za metodo Aleksandra Makedonskega: vedel je, da slavnega gordijskega voza ne more razplesti in zato ga je presekal, tako tudi jaz: **nepreklicno izstopam iz izdajateljskega sveta Katedre**.

Pripomniti moram še naslednje:

a) Z metodo manipulacije Katedra ne bo mogla prav ničesar storiti za uveljavljanje družboslovja, filozofije in duhovne kulture nasploh na Univerzi v Mariboru. Moj edini cilj pa je, da se racionalno, dolgoročno in sistematično trudimo za premagovanje grozljivega mrtvila na tem področju.

b) Upam, da bo Društvo visokošolskih, pedagoških in znanstvenih delavcev našlo v svojih vrstah ustrezne predstavnike za članstvo v izdajateljskem svetu Katedre (kolikor vem je izstopila iz sveta — tudi zaradi manipulacije — kolegica dr. Ljerkica Godicel).

Pa brez zamere!

Vlado Sruck

2. Katedra

Pisec kritizira Katedro na tistih mestih, kjer bi si kot profesor sociologije na mariborski univerzi moral izreči najbolj ostro samokritiko: v Teleksu ga namreč zanima »koliko vrstic so v Katedri napisali študenti mariborske Univerze,« malo naprej pa čita Katedri, da »se ne sooča s problemi lastnega okolja — univerze, Maribora, severovzhodne Slovenije...« Če izpustimo pisanje enega študenta mariborske univerze, niso vsi ostali napisali **nobene** vrstice in tudi to profesor ve prav tako dobro kot jaz. Zdi pa se mi, da je za pismenost študentov mariborske Univerze veliko bolj **odgovorna** mariborska Univerza kot pa sedanjše uredništvo Katedre, ki se prav v teh dneh na **najbolj neposreden način** »sooča s problemi lastnega okolja — univerze, Maribora...«

3. Etiketiranje in manipulacija

a) Natanko iste misli, kot jih je pisec v Teleksu namenil Francetu Forstneriču, bi lahko namenili tudi njemu. Poglejmo: »Dogmatična metoda obračunavanja terja ustrezno etiketo: v našem primeru je to manipulacija. Seveda pri dogmatizmu tudi ne gre brez **avtoritete**: ta je bila podana v osebi doktorja, profesorja, filozofa, publicista Vladimira Srucka. UK ZSMS v Mariboru je pismeno obvestil o tem, da »nepreklicno izstopa iz časopisnega sveta Katedre,« ker se je »znašel zavozlan v nadvse komplicirano vozlišče manipulacije.«

b) V isti sapi, ko se pisec huduje na izrekovalce etiket, jih sam uredništvu Katedre prilipi kar nekaj: med drugim piše tudi o »avtoritarih«, ki so »takoj na prvi seji časopisnega sveta zahtevali potrditev uredniške politike«. Pisec še zaradi svojih preštevilnih predsodkov ali pa morebiti samo nezaupanja do »mladih ljudi« moti: gradivo za prvo sejo časopisnega sveta — osnutke akta in programske zasnove — je tako kot vsi drugi člani prejel deset dni pred sejo, na seji pa je bilo treba povedati le svoje stališče o teh predlogih, in če se

sveta — tudi zaradi manipulacije — izstopila kolegica dr. Ljerkica Godicel,« se v Teleksu popravi: Godicelja je sedaj izstopila zato, »ker je bila pripravljena biti le strokovna svetovalka za naravoslovne probleme«. Čemu ta niansa, dr. Sruck? Le zato, da bi dokazali pravilnost svoje **tokratne trditve**, da so namreč bili »razlogi izstopov povsem različni«?

4. Piščev izstop iz Časopisnega sveta

Pisec je, kot smo že omenili, izstopil zaradi nezasišane manipulacije, v kateri se je znašel. Šele v svojih časopisnih člankih je **potem**, ko so posamezni člani časopisnega sveta že zahtevali pojasnila, argumente za to nezasišano manipulacijo, slednjo **pojasnil na tak način, da je ni pojasnil**. Kot manipulacijo je namreč ocenil dejstvo, da je bil v Katedri »preveč eksponiran«. Pretirana eksponiranost je seveda stvar človekove subjektivne ocene, ne vem pa, če je to že manipulacija, predvsem pa moram pisca opozoriti na to, da je medijska eksponacija **posledica njegove dejanske eksponacije**; da se je tako na javni tribuni kot tajnem sestanku predvsem **sam eksponiral**. A ker je slednje zabeležila mlada, skorajda še »tuja« novinarica, je razumljivo, da je vnovič spregledala razliko med »piščevim« veseлим ironiziranjem in »nekrofilnim filozofiranjem«.

Pisec je še najbolj resnicoljuben v prvem delu naslednjega stavka (Mladina): »V izjavi stavim navajal nobenih argumentov, ki bi jih lahko pozneje kdo zlorabil.« (sic!) Drži: nikjer ni nobenih argumentov — niti tistih, ki bi jih lahko kdo zlorabil niti onih drugih. **Samo obtožba, ki bi zgolj zato, ker jo je podala avtoriteta, morala zadoščati**. Ko uredništvo zahteva argumente, pa se jih brž razglasi za nasprotnike dialoga, avtoritarce, dogmatike..., ampak to uredništvo je dovolj noro, da še zmeraj zahteva argumente. Če se je pisec s svojim izstopom hotel »zaščititi pred različnimi pritiski in polasčalnji«, bi pač moral **drugače izstopiti**. Lahko bi izstopil

zaradi pomanjkanja časa ali pa iz zdravstvenih razlogov.

Lahko bi izstopil na tisoč in en drugačen način, ampak očitno je hotel ali pa moral **nazadnje še uredništvu podariti packo** in ta dar je prišel kar prav mariborskim komunistom pri razpravi o Katedri. Če že Katedri ni hotel ali pa mogel pomagati, **ji vsaj ne bi od-pomagal**. A slednje besede bodo v piščevih ušesih najbrž spet zvenele avtoritarno.

5. Eskapizem

»Česa ali koga naj bi se ustrašil v tem primeru?« se pisec spreneveda potem, ko nam pove, da si je rekel: »vidiš, sedaj utegneš biti kar naprej v »obdelavi«; pošteno se distanciraj, pa boš imel mir.«

»Mladi ljudje« — mimogrede: z velikim spoštovanjem smo brali Sartrove misli o tem, da samo dejanja dokazujejo tisto, kar je kdo v resnici hotel — postanemo neprijetno konkretni, ko se kdo tako očitno spreneveda na svojem paternalističnem piedestalu: **tokrat je pač pisec bežal pred svojimi lastnimi besedami**, natančneje: **pred odgovornostjo za svoje lastne besede**. Pred samim sabo takorekoč. **Tokrat** se je ustrašil za svoj ljubi mir zaradi vse bolj bližajočega se trenutka, ko je bilo treba preko časopisnega sveta na uredništvo Katedre izvesti pritisk ali pa se temu pritisku upreti. Pisec se je odločil zapustiti časopisni svet **pred tem dogodkom**, po njem pa je pod pretvezo »poštenega distanciranja« od stvari s predstavitvijo te iste stvari v časopisju kaj malo spoštoval to svojo odločitev.

6. Piščev koncept sveta

Piščev koncept sveta je preprost: **so žrtve, nasilniki in on** (Teleks); **so heroji, mučenci in on** (Mladina) v svoji udobni vrednostno nevtralni poziciji, ki je sklepajoč po njegovem obnašanju v časopisnem svetu, pač **nevtralna po potrebi**. Tovrstno udobje pa je mogoče navkljub manihejskemu obstoju sveta in navkljub svoji neudobni profesiji ohraniti skozi **ukvarjanje samo z udobnimi zadevami** — kot je denimo pisanje leksikonov.

Strokovno »soočanje s problemi lastnega okolja — univerze, Maribora, severovzhodne Slovenije« bi bilo za vrednostno nevtralnega družboslovca **odločno preveč obremenjujoče**: to je plebejsko polje herojev in mučencev in tu naj pleše uredništvo Katedre, ne pa predvsem cvetoča mariborska univerza, katere predstavniki si seveda neprestano »pizematično premagovanje mrtvila« na področju družboslovja v teh krajih. Lepa prizadevanja, plemeniti napor! a tovrstnega mrtvila ni mogoče niti v tem niti v nobenem drugem mestu premagovati s spokorniški psalmi, sklonjenimi glavami in zavezanimi rokami.

Niti z javnim zmerjanjem mladih ljudi ne. Tako ga je mogoče samo poustvarjati.

Dragica Korade

prost: če se je že polemika o položaju mladinske kulture v Mariboru odvijala v Ljubljani, se mi zdi pomembno, da se vsaj ta, ki prav tako kot prva bi-stveno zadeva drži mariborske inteligence, prenese v te kraje. S tem dejanjem pa je povezano določeno tveganje: ko sem namreč v Katedri prvič pisala o »mariborskih zadevah«, je dr. Vlado Sruck na vrat na nos zapustil časopisni svet Katedre, utemeljujoč to svoje početje pred-

stati. Navzlic neprestanemu javnemu zanikanju obstoja kakršnihkoli političnih motivov za svoj izstop iz časopisnega sveta, ostaja **preko predmetov svoje kritike** — niti besede ni namenil mariborskim oblastem, ki zadnje čase zganjajo kar precejšen hrup nad študentskim časopisom — znotraj tukajšnjega avtoritarnega političnega modusa. Poglejmo:

1. Novinarji

Sleheri novinar, ki je poročal s seje časopisnega sveta, je očitno **že preden je položil svoje pero na papir, zagrešil napako, ki vsebuje vse druge**. Tako mora pisec popravljati poročevalce v Mladini, Delu in še posebej

bolj **pozitivističnem novinarskem poročilu** bodo zagotovo udarili mimo bistva. Namesto tovrstnega pozitivizma izbere pisec iz zakladnice socialističnega novinarstva drugačno metodo: v Teleksu namreč kar sam napiše poročilo s seje, čeprav ga na seji ni bilo, in napiše ga prav tako suvereno, kot da bi tam bil. Brskajoč po tej dragoceni zakladnici je mimogrede pomešal še novinarske zvrsti — v »O polemiki metodi...« je namreč iz »Zagovora volkov...« **naredil časopisno poročilo s sestanka**. To, da gre za tekst — ki sicer zaobsega tudi najpomembnejše poudarke s »tajnega sestanka«, na katerem so prišli do izraza »načini in metode dela zveze komunistov« v Mariboru v svoji najčistejši obliki — **ni nobeno poročilo**, vé pisec prav tako dobro kot jaz sam. Toda za pisca je **bolj kot dejanska vsebina teksta pomembno funkcionir-**

НЕГРАМОТНЫЙ ТОТ-ЖЕ СЛЕПОЙ
ВСЮДУ ЕГО ЖДУТ НЕУДАЧИ И НЕСЧАСТЬЯ.

КНИГИ

ПО ПРОГРАММНОМУ И СОСТАВЛЕНИЮ
ДЛЯ ШКОЛЫ И СЕМЬИ
ПОД РЕДАКЦИЕЙ
ПРОФ. А. А. КУЗНЕЦОВА

PRISPEVEK K VPRAŠANJU HUMANISTIČNE IZOBRAZBE

Povejmo: **izobraževanje je osrednje mesto identifikacije človeka kot človeškega bitja in izobrazba je zastopnik predstave človeka kultiviranega in oblikovanega človeka.** V tem smislu govorimo o **humanistični izobrazbi**.

Tak koncept izobrazbe je razvil že Platon, ki je takratno družbeno pogojena in zahtevana znanja (matematika, astronomija, dialektika) postavil za najvišjo stopnjo oblikovanja človeka kot človeškega, kot edino pot iz votline (teme neznanja, barbarstva) na sončno luč (k vednosti, k spoznanju dobrega kot takega).¹ Tu si ne postavljamo vprašanja, ali je neka izobrazba »zares« omogočala univerzalno in objektivno vedenje, ali pa je bila zgodovinsko in družbeno »še« omejena ipd., v smislu tiste rahlo neumne interpretacije, da so ljudje v zgodovinskem razvoju pač vedno »bolj in bolj spoznavali objektivno stvarnost«. Tu gre za vprašanje, kako se neko konkretno znanje (izobrazba) sploh vzpostavlja kot topos človekove človeške identifikacije, namreč **kot humanistična izobrazba**. To je vprašanje sinhronne strukture, ki »daje logično arhitekturo zgodovinskemu (dihronnemu — op. A.) razvoju, ki je sicer lahko nepredvidljiv, vendar nikoli poljuben«.² Vprašanje torej ravno implicira nujnost historične analize.

Pri Platonu vidimo osnovna razmerja: vede (mathémata) so sicer vedno koristne in uporabne, vendar se jih člo-

véčne in pragma, temveč tako, da so s »tostranskim« izobraževanjem nenehno zadrževali prisotnost nekega »onstran«; in prav v »onostranstvo« usmerjeno cerkveno (sholastično) izobraževanje je bilo, paradokso, izrazito »tostransko«, namreč v pragmatični funkciji (ob)vladavanja institucij in ljudi. (Za primerjavo: kako je tisto današnje izobraževanje, ki se podreja neposrednim zahtevam »družbene (samoupravljalne) prakse, potrebam ZD« ipd. velikokrat vsebinsko, izobrazbeno prazno in neživljenjsko; tudi to je način obvladovanja množic in ena do kameleonskih barv sodobne, tako imenovane »učne« družbe.)

Mesto prehoda v novoveški humanistični izobraževalni program pa drži J. A. Komensky. Cilj njegove latinske šole je bil, da se »v nji izčrpa vsa enciklopedija ved poleg štirih jezikov«. Ta »enciklopedija«, razumljena kot univerzalna »zaokrožena« izobrazba (enkyklios), je vsebovala razen »tistih sedem poveljčevanih ved« (septem artes liberales) še fiziko (naravoslovje), geografijo, zgodovino itd., od jezikov pa materinščino, latinščino, grščino in hebrejščino. Tu vidimo začetek tistega, kar je bilo kasneje značilnost izobraževanja v **novohumanistični gimnaziji** v začetku 19. stoletja. »Gimnazija ni bila več latinska šola, šola za učne latinščine za poklice, v katerih je potrebno znanje tega jezika, marveč je postala splošnoizobraževalna šola v smislu razširjene, buržoazne vsebine pojma izobrazba.«³

ske duhovne formiranosti mladega človeka.

Vsebina tega izobraževanja se je z družbenim razvojem v 19. in 20. stoletju seveda spreminjala in je s tem tudi prišlo do ločitve pojmov »splošna izobrazba« in »humanistična izobrazba«. Slednja je v okviru prve dobila ožji pomen izobraževanja v (klasičnih in modernih) jezikih in kulturi (zgodovina). V pojem »splošna izobrazba« so se uvrstile vsebine **naravoslovnih in družboslovnih ved**. Zаметke tega procesa vidimo pri nas že v revolucionarnem letu 1848: »Osnutek (reforme) šolstva v Avstriji — op. A) je uvrstil med splošnoizobraževalne šole razen gimnazije še meščansko šolo in realko, ki naj bi enostransko svoje tehniške usmerjenosti premagovali s splošnoizobraževalnim poukom modernih jezikov, literature in materinščine, na gimnazijah pa naj bi študij antične kulture dopolnjeval še prav tako splošnoizobraževalni pouk prirodnih ved. S tem je osnutek razširil pojem splošne izobrazbe.«⁴

Ravno iz tega pa se pokaže tisto, kar neko partikularno izobraževalno vsebino konstituira kot splošnoizobraževalno in s tem tudi vedno kot humanistično v najširšem smislu. Gre za razliko med znanjem in funkciji uresničevanja smotra, ki je »sam sebi namen«, kot bi dejala Aristotel in Marx.⁵ Pomen humanističnega se vzpostavlja prav v tej razliki. To ne pomeni, da je humanisti-

jezik(slo)vno izobraževanje v srednji šoli konstituirati **kot humanistično izobraževanje**, namreč v primerjavi (razliki) s tistim izobraževanjem, ki je in kakor je konceptualizirano v sintagmi »usmerjeno izobraževanje hkrati za delo in za nadaljnji študij«, in ki je tudi prisotno v naši šolskoreformi praksi.

Humanistično izobraževanje drži mesto **koherence** nekega konkretnega znanja kot elementa univerzalne vednosti. Vprašanje seveda ni v tem, kakor sem na začetku opozoril, ali neko znanje zmora zares razložiti univerzalnost bivajočega ipd., ampak se kot neko »univerzalno vedenje« vzpostavlja v odnosu do **razloga svoje veljavnosti**, ki je samemu temu znanju notranji, avtonomen. V bistvu gre za neko **arbitrarno utemeljitev pomena znanja** in le po tem se lahko vzpostavlja tudi notranja avtonomija in **intelektualna neodvisnost odlično izobraženega človeka** (subjekta).

Takšno izobraževanje je temeljno in **nujno vpeto v družbeno-razvojne potrebe in cilje** tako, da je samo — na način distance (in s tem svobode) — iz njih izvzeto in šele kot takšno, v svoji avtonomiji, je tudi **življenjsko in odprto v razvoj** družbe in človeka.

Iz tega pa izhaja tudi koncept **šole kot izobraževalne ustanove**, katera mora v odnosu do neposrednih vsakokratnih družbenopolitičnih in/ali proizvodnih zahtev ohranjati relativno avtonomi-

UTRINKI

V središču Maribora je točka, v kateri so se utelesile karakteristike mestnega tkiva najbolj izrazito. Gre za križišče oz. stičišče Tyrševe, Slovenske in Gosposke ulice. Zame je to točka, ki sintetizira misli iz eseja o Gosposki ulici — danes skoraj že pozabljenega —, ki ga je pred dvajsetimi leti objavil pisatelj Marijan Kramberger v reviji 'Dialogi'.

V tej Globeli pogosto ob sobotah dopoldne razpreda svoje misli Vlado Srak in z njimi zadržuje svoje znanje. Srh me spreletava, ko hodim z nakupovalno košarico mimo in poslušam bobneče govorjenje. Zato me je razveselilo dejstvo, da je začel Vlado Srak te misli iz Globeli objavljati tudi v časopisu. Šele zdaj se je mogoče o njih pogovarjati.

Pred leti je vodil Vlado Srak silovito gonjo proti strokovnim sodelavcem Marksističnega centra. Na sestanku, ki ga je sklicalo, takratno uredništvo študentskega časopisa Katedra, je s podobnimi oznakami opisoval najino delo kot danes. Ko smo mu pokazali rednik z njegovim pismom, v katerem **SE JE ODPOVEDAL** vodenju skupine družboslovcev, ki naj bi pripravila nov program za skupne družboslovne predmete, se je razburil, češ da je to nesramen napad nanj — in zapustil sestanek.

Ko zdaj očita vse mogoče nekakšemu birokratskemu modelu za poučevanje skupnih družboslovnih predmetov, velja povedati dvoje. Prvič: aktiv družboslovnih profesorjev je bil dokaj aktiven, dokler ga je lahko vodil strokovni sodelavec v Marksističnem centru, profesor Andrej Fištravec. Povsem pa je dejavnost uplahlila, ko so ga v okviru — takrat — Univerzitetne konference ZKS vzeli v svoje roke profesorji družboslovnih predmetov. Drugič: kar je za Vlada Sruka birokratsko vsiljevanje, ni nič drugega kot zaporedje petih časopisnih oz. revijalnih prispevkov. Štirje so izšli v Katedri, eden pa v reviji DIALOGI 3-4-5/1986: **Ut quis a natura et arte docetur, ita et sapit**. Za vse velja, da so bili neobvezujoči zapisi premišljevanj, kako izpolniti eno od temeljnih nalog Marksističnega centra. Šele dosti pozneje so začeli nekateri o prispevkih razmišljati kot o vsiljenem modelu, namesto da bi jih izkoristili za razvijanje dialoga o najbolj smiselnem in učinkovitem modelu.

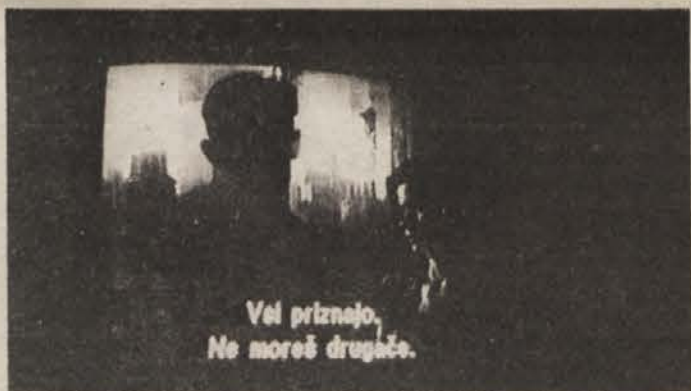
Sicer pa je tovariš Vlado Srak že večkrat pokazal, kako zna sodelovati. Ko smo snovali **Odprto univerzo**, smo jo razumeli kot komorno dopolnilo predavanjem, ki jih je organiziral takrat Vlado Srak in ki smo jih imenovali **Veliki avditorij** (seveda samo interno). Toda organizator teh predavanj v velikih predavalnicah na VEKŠ je zelo hitro spremenil dan in uro: tako da so lep čas sovpadala s predavanji Odprte univerze.

Dolga bi bila zgodba o poskusih, da bi sekcije zaživele. Eden glavnih oblikovalcev predlogov, kako jih naj organiziramo, je bil zmeraj Vlado Srak. Vendar je bil on zmeraj **OBNEM** tisti, ki je preprečil, da bi v predlagani obliki zaživele. Kljub temu pa lahko primerjava zapisnikov v rednih Marksističnega centra z izvedenimi prireditvami v naslednjem letu in pol po nastanku posameznega zapisnika pove, da smo večino pobud in predlogov uspeli vnesti v naše delo — in jih realizirali.

Po skoraj šestih letih dela na Marksističnem centru lahko ugotovim, da obstaja v zgodovini centra in v pripovedih Vlada Sruka nekaj obsesivnih toposov. Profesor Andrej Fištravec je pregledal rednike za vsa leta obstoja in napisal zanimivo poročilo o zgodovini raziskovalnega dela na centru. Nujno je, da mariborski profesorji družboslovja nadaljujejo s preprečevanjem takšnega dela, s prakso, da se lotijo centra takrat, ko bi morda lahko kakšna drobna zadeva zaživila. Samo tako bodo lahko še naprej v miru obdelovali vsak svoj vrtiček puhlice (v osnovni šoli so me učili, da je to plodna zemlja v Panonski nižini).

Ko sem se po vrnitvi v Maribor hotel habilitirati za asistenta na Pedagoški akademiji, so me tam zavrnili. Takrat tega nisem razumel. Danes pa sem tega skoraj vesel: saj so mi povedali, da se preveč razlikujem od mariborske univerze, da bi me ta znala sprejeti vase. Hvala jim.

Igor KRAMBERGER

vek ne uči zaradi tega, ampak zato, da z njihovo pomočjo prodira k samemu bistvu (stvari) in k spoznanju dobrega kot takega (agathón). **Agathón je onkraj znanja samega**, je tisto, za kar človeku v izobraževanju gre, je **označevalec človekovega totalnega človeškega pomena**, ki pa se, kakor vemo, vedno izmika, drseč po označevalni verigi konkretnih znanj. Ni znanje, izobraženost že »tisto«, kar pomeni uresničeno človeškega bistva, ampak je **izobrazba tisto, znotraj katere se ta uresničujev »objublja«**, ali če rečemo v heideggerjanski maniri: kjer »se bit daje zgolj kot svoja objuba«.⁶

Tudi srednjeveški humanisti in renesančniki so postavili nek korpus znanj kot humanistično izobrazbo, vendar ne zgolj s tem, da so privlekli na dan antične vsebine (in idealne) in hkrati tudi nove vsebine, usmerjene v spoznavanje »tega sveta«, na katerem »naj ne bo morja, reke in studenca, katerega rib ne bi poznal«. Rabelais tukaj opisuje renesančnega »uomo universale«. Le-tega reprezentira znanje, ki izraža **dejanske in potencialne zahteve tistega časa**, a tako, da so vsebine tega izobraževanja zastavljene kot temeljne in **univerzalne vednosti**. Humanisti so v nasprotju s sholastiko usmerili izobraževanje v »tostranstvo«, vendar ne v smislu

Pri tem se je spremenil tudi položaj in funkcija te izobrazbe v sistemu. Pri Platonu, pri srednjeveškem konceptu septem artes in pri renesančnikih smo videli, da je ta izobrazba bila hkrati najvišja stopnja znanja in izobrazba nasploh. V procesu izobraževalnih reform od »renaissance« do »Neuhumanismus« pa so prešle izobraževalne vsebine kot univerzalne vednosti na **propedeutično stopnjo gimnazije** in so se v **odnosu do strokovne izobrazbe** (izobraževanja za proizvodne poklice) opredeljevale kot **splošnoizobraževalne vsebine**. Šele univerzi oziroma po Komenskem »akademiji« prepuščamo višek in dovršitev vseh ved.⁷ Tako tudi filozofsko znanje ni bilo več stvar izključno najvišje stopnje izobraževanja, ampak je postalo nepogrešljiv element splošnega gimnazijskega izobraževanja mladine. Zato tudi Hegel piše **filozofsko propedeutiko**, ki mora biti **bistven del gimnazijskega študija**, v skladu z bavarškim učnim programom, od logike v začetnih razredih do celovite filozofske sinteze v »Oberklasse des Gymnasiums«. **Gimnazijska izobrazba** postane torej nujna propedeutična osnova za študij na univerzi, vendar ne, kakor pri protestantskih latinskih šolah, zavoljo uporabnega znanja latinščine, ampak zaradi obče in vsestran-

čno izobraževanje zunaj konkretnih družbeno-zgodovinskih pogojev človekove družbene in individualne eksistence, ampak nasprotno, te pogoje (potrebe, zahteve, cilje) povzema, zajema, **vključuje na ta način, da meri vedno onkraj neposredne pragmatične nujnosti**, da jih na nek način **transcendira**. Humanistično izobraževanje je pravzaprav **produkcija sublimnih objektov**,⁸ je do realnosti v neki distanci. Funkcija znanja (umetnost, filozofija, znanost), razumljenega kot humanističnega, je prav v tem — **vzdrževati distanco**.

V korpus humanistične izobrazbe lahko vstopajo različne vsebine (od latinščine do računalništva) ali pa iz njega izstopajo, pač vedno glede na njihove »raisons d'être«: ali iz razlogov, ki so **imanentni znanju samemu**, (recimo, zaradi »najdenja nas samih v resnično univerzalnem bistvu duha«, kakor Hegel med drugim utemeljuje pomen grškega jezika in antične kulture v programu reformirane gimnazije leta 1809⁹), ali pa zaradi nekih temu znanju **zunanjih smotrov**. Z vidika vsestranske duhovne formiranosti in kultiviranosti mladih ljudi, z vidika smotra, ki učinkuje kot notranji avtonomni razlog izobraževanja, se more tudi **sodobno naravoslovno, družboslovno, filozofsko,**

jo, mora takoj (p)ostati »legitimni laični zastopnik kontinuitete... trdno mesto konstitucije bazične zgodovinske vednosti«.¹⁰ **Naloga šole je, da uči in nauči**, ne pa — čemur smo danes večkrat priče — da je nekakšna »razmazana ameba, ki brez lastne volje prenaša navznoter impulze, ki jih dobiva iz »življenja« t. j. iz kabinetov tvorcev dnevne politike».¹¹

OPOMBE

1. Platon, Država, Ljubljana 1976, str. 236 in dalje.
2. C. Lévi-Strauss, Strukturalna antropologija, Zagreb, str. 35.
3. M. Heidegger, Evropski nihilizem, Ljubljana 1971, str. 277.
4. F. Rabelais, Gargantua in Pantagruel, 1. del, Ljubljana 1981, str. 305.
5. J. A. Komensky, Velika didaktika, Ljubljana 1958, str. 156.
6. V. Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem, 3. del, Ljubljana 1966, str. 128.
7. J. A. Komensky, n. d., str. 160.
8. K. Rosenkranz, G. W. F. Hegels Leben, Darmstadt 1977, str. 254 in dalje.
9. V. Schmidt, n. d., str. 15.
10. Aristotel, Nikomahova etika, 1, 5, 1097a Ljubljana 1964, str. 80, 81; K. Marx, Kapital, 3. del, Ljubljana 1973, str. 914; K. Marx, Ekonomsko-filozofski rokopisi, MEID 1, Ljubljana 1969, str. 305; ... ko človek proizvaja šele v svobodi od potrebe... in oblikuje tudi po zakonih lepote.
11. V smislu koncepta sublimacije v: S. Žižek, Patološki narcis kot družbeno-nujna forma subjektivnosti, Družboslovne razprave 2, Ljubljana 1985, str. 128.
12. Navedeno po: B. Baskar, Predgovor, h knjigi: Milharčić-Hladnik, Sušteršič, Šolska reforma je papirnati tiger, Ljubljana 1986, str. XIII.
13. Prav tam, str. XXX, XXVIII.
14. Prav tam, str. XXIX.

PS

V minulih petih letih sva s profesorjem Andrejem Fištravcem pripravila in izvedla vrsto zelo različnih prireditvev. O njih obstaja dokumentacija v rednikih Marksističnega centra, pa tudi v časopiših je bilo marsikaj zapisano. Morda povezujejo nekateri z besedo »rednik« določeno etiketo — to počnejo tisti, ki hočejo dejstva v svojem spominu zlepti po svojih fantazmah.

Ob pripravljanju prireditvev sem v letih 1982—1986 prevedel in deloma tudi uredil naslednje knjige: Michael Mauke, Marxova in Engelsova teorija razredov (Krt 3); Rosa Luxemburg, Industrijski razvoj Poljske in Rusije (ČKZ 49 — številka o Poljski); Johannes Most, Malomešan in socialna demokracija (Krt 8); Alfred Sohn-Rethel, Duševno in telesno delo (Krt 10); večino prispevkov v zborniku Delavska opozicija (Krt 13); Theodor W. Adorno, Uvod v sociologijo glasbe (DZS, zbirka »In«); in Karl Marx, Prispevek h kritiki politične ekonomije (za 2. knjigo projekta ME-TI pri SAZU).

Še bolj pa mi je pri srcu uredniško delo. Uredil sem Razgovore z Marxom in Engelsom (Krt 5) in tri posebne priloge o Bertoltu Brechtu v reviji Dialogi — **Prepihi b 1 — b 3**. Razen tega pa še številne sklope prispevkov, s katerimi smo dokumentirali sodelovanje z mnogimi osebami in naše delovanje in ki so izšli v različnih revijah. Pri prevajanju in urejanju sem uspešno sodeloval z mnogimi ljudmi, od katerih sem se marsikaj naučil.

Sicer pa naj bo naštevavanja dovolj. Ocenjujejo naj drugi.

»Kot iz Beograda poroča agencija Reuter, so jugoslovanske oblasti 75-letnemu Milovanu Djilasu dovolile, da lahko potuje v tujino. Podrobnosti za zdaj še niso znane, agencija Reuter pa hkrati navaja, da Djilas ni smel potovati na tuje od leta 1970 naprej.«

Tako, z objavo fotografije je ljubljansko »Delo« 21. januarja dan pred ostalimi jugoslovanskimi časniki sporočilo novico, da je Djilas dobil potni list.

Z Milovanom Djilasom sem se pogovarjal v njegovem stanovanju v Beogradu. Sogovornik je odgovore avtoriziral 24. januarja in pogovor je pred bralci v obliki, v kakršni je tudi potekal — brez predejav in brez skrajševanj.

● **Kdaj ste zadnjikrat govorili za jugoslovanske časnike?**

Za jugoslovanske časopise sem zadnjič govoril, oziroma za domači tisk pisal proti koncu 1953. leta. Od tedaj se v jugoslovanskih časopisih nisem pojavljal, razen takrat, ko so proti meni organizirali gojno.

Napravil sem en sam samcat poskus in sicer da bi, ko je zagrebški »Vjesnik« objavil,

da sem ukradel Njegošev »Gorski venec« dal popravek. Takrat sem jim poslal popravek, ki ga niso objavili. To je bilo v času Mike Tripala.

Od kdaj nimate potnega lista?

Potnega lista nisem imel vse do leta 1968. Tega leta sem ga poskušal dobiti, vendar so me zavrnil. Ko pa je na Češkoslovaškem izbruhnila kriza, me je poklical zvezni sekretar za notranje zadeve in mi, čeprav so me poprej zavrnil, sporočil: »Vi lahko dobite potni list.« Očitno je bilo v interesu jugoslovanske vlade, da odpotujem na Zahod, da bi se ta poteza na Za-

hodu tolmačila kot liberalna; pa tudi zato, ker so vnaprej vedeli, da stojim za obrambo Jugoslavije pred morebitno sovjetsko intervencijo. Tako sem takrat dobil potni list.

Nato so mi ga oblasti 1970. leta, tri dni pred odhodom v ZR Nemčijo, odvzele. Od takrat sem vložil dve prošnji za pridobitev potnega lista. Na zadnjo prošnjo, mislim, da je bilo to leta 1976, mi niso niti odgovorili. Kasneje nisem več hotel vlagati prošnji, ker sem se počutil preprosto ponižanega.

Sedaj sem po nasvetu svojega sina Alekse, s katerim se, ker je leta 1980 odšel v Anglijo, nisem videl že šest let, vnovič zahteval potni list. Dobil sem ga 19. januarja, z obrazložitvijo, da bi lahko obiskal sina v Angliji.

● **Govori se, dejansko pa bolj ugiha, da ste potni list dobili zaradi vrnitve Saharova iz Gorkega v Moskvo. Ali imajo spremembe, ki jih v ZSSR uvaža Gorbačov, kakšno zve-**

gradu. Ta tisk je bolj iniciativen in prodornejši kot beograjski.

V Beogradu zadnje dni kroži šala, ki se glasi približno takole: »V Jugoslaviji so najbolj revolucionarni slovenski mladinci in srbski starci.« Ali mislite, da so v tem trenutku slovenski mladinci v svojih zahtevah najradikalnejši?

Slovenskih mladincev nimam za najradikalnejše, vendar jih imam za najdemokratičnejši pojav med mladinci. Šel bi pa še dlje: to je najbolj demokratičen pojav v Jugoslaviji, najbolj artikuliran, najkonsekventnejši. Ne bi rekel, da se strinjam z vsako posameznostjo, ni ravno veliko vprašanj, s katerimi se jaz ne bi strinjal. Naj omenim samo eno. Vprašanje nošenja orožja za tiste mlade ljudi, ki jim to preprečuje vera, je vprašanje, v katerem se jaz absolutno strinjam s slovenskimi mladinci. V partiji pravzaprav ni prave demokra-

cije in ureditev, del moje odgovornosti.

Ko ste odšli s funkcijo, ste začeli pisati. Ste poskušali katero izmed svojih knjig objaviti v naši državi?

Od leta 1954, ko sem bil izključen iz CK in popolnoma izoliran, sem začel intenzivno pisati in objavil večje število knjig. Največji del teh knjig ni politična, ampak leposlovna literatura. Hkrati sem dal veliko število intervjujev in napisal niz člankov v skupnem obsegu preko tisoč strani.

Po drugem odhodu iz zapora proti koncu leta 1966 sem nekajkrat poskušal objaviti svoje rokopise. Seveda mi ni prišlo na misel, da bi objavil *Novi razred* ali *Nepopolno družbo*, ampak povsem beletristične knjige: knjigo o Miltonu in študijo o Njegošu. Eden izmed prvih poskusov se je odvil v *Prosveti*. Takrat je bil v Prosveti Antonije Isaković, ki je rokopis želel tiskati, vendar mi je nekoliko kasneje sporočil, da knjiga ne bo natisnjena, ker delujejo faktorji, ki so proti objavi. Podobno sem poskušal s črnogorskim založniki tiskati nek roman in knjigo o Njegošu. Nato sem isti rokopis, na predlog Mihajla Lalića, ki je

kel: »To je natanko takšna literatura, kakršna je potrebna.« Sedaj mislim, da bi lahko tiskali tudi moje spomine, čeprav bi morda lahko določena mesta, še posebej v knjigi *Oblast ublažili ali preformulirali*. Še več: mislim, da bi objava mojih spominov zapolnila neko praznino v literaturi, o predvojnem partijskem obdobju, še posebej pa o sami revoluciji. Tako bi pridobili neko podobo, ki bi bila mnogo objektivnejša od tistega, kar se piše danes. Koliko so romani vredni kot umetnost, bo pokazal čas — kajti ta je edini kriterij.

Ali je točno, da ste svojo pisateljsko kariero pričeli kot socrealistični pisec in da ste se sčasoma spreminjali v pisatelja z izjemno prozno izpovedjo?

Nisem pričel kot pisec socialističnega realizma. Ko sem pod vplivom politike in posameznih tovarišev postal komunist, sem bil zaradi partijske zvestobe pod določenim vplivom socialističnega realizma, četudi nisem bil nikoli socrealistični pisec. Za začetek moje pisateljske kariere pa bi se prejel lahko reklo, da je bila to literatura mladega človeka, ki je pisal o ljube-

ZAKAJ DJILAS?

Milovan Djilas je danes fantom. Zgolj ime je tisto, ki zbujata strasti in strahove, ne da bi širša javnost sploh prav vedela, kdo je on niti kakšno je njegovo delo. Milovan Djilas je hkrati tudi človek, ki že 34 let ne obstaja. Tako dolgo namreč že traja zarota molka proti njemu, zarota, ki se prekine samo ob napadih, ki redno sledijo njegovim intervjujem za tuje časopise. Sicer pa ni o njem slišati niti besede in tudi njemu je beseda odvzeta — intervju, ki ga boste lahko prebrali, je po teh 34 letih prvi, ki ga bo smela spoznati domača javnost... Hkrati je Djilas tudi človek, ki je brez dvoma usodno zaznamoval našo polpreteklo zgodovino, kot revolucionar in tudi kot mislec — pa kakorkoli že sodimo njegovo delo.

Nihče nima pravice brisati iz zgodovinskega spomina človeka, ki je igral tako pomembno vlogo, pa naj gre za vlogo, ki jo ocenjujemo v dobrem ali slabem pomenu besede, ali v obeh. Nihče tudi nima pravice ustvarjati bajk o človeku, dopustiti, da nepotrjene trditve dobijo široke razsežnosti in hkrati odrekati pravico do besede tistemu, ki ga ta slika prvega prizadeva. Vsem nam je jasna pomembnost tega intervjuja z Milovanom Djilasom, kakor tudi politična razsežnost tega dogodka. Vendar odločitev za objavo ali neobjavo ne more temeljiti na nepopolnih dnevno-pragmatičnih vtisih, fantomskih podobah in ocenjevanju strahov... Uredništvo Katedre tudi ne more odločati o pomenu Djilasa na osnovi neobstoječih podatkov in molka o tem človeku.

Uredništvo lahko odloča le na osnovi dejstev. Ta so v našem primeru skromna, toda tudi odločilna. Tukaj je tekst sam, popolnoma korekten in seveda tudi zanimiv. Drugo dejstvo je, da je Djilas gotovo ena izmed najpomembnejših figur naše bližnje zgodovine (pri čemer znova ne želimo ocenjevati njegovega dela in delovanja v celoti), in kot tretje je tukaj dejstvo, da je ta človek popolnoma pozabljen, izbrisan in ignoriran — živi le še v pripovedih in še to kot nenaravna in brezoblična senca, ki se ne more pojaviti niti na centimetru našega na videz odprtega »medijskega prostora«.

Nehumano, necivilizirano in pod vsakim kulturnim nivojem je tako popolno preziranje tega človeka. Odgovor na vprašanje »zakaj Djilas« bi tukaj moral biti jasen. Ne samo zaradi civilizacijskih norm, pač pa ravno tako zaradi norm, na katere se tako rada sklicuje naša družba. Zaradi vseh nas torej.

Uredništvo Katedre ne more in niti ne želi biti razsodnik Djilasovega dela in niti razsodnik njegovih idej. In kdo je končno lahko takšen razsodnik, če ne ljudje in zgodovina preko njih? Da pa bi zgodovina lahko izrekala sodbe, ni potrebna samo prisotnost razsodnika, temveč tudi priči in porote in tožilca in javnosti in obrambe — le odprt prostor dialoga je dovolj širok, da lahko nudi vse to in hkrati tisto mesto, ki lahko prepreči prevlado aprinrh sodb in neutemeljenih ožigosanj...

Po vsem tem bi bil možen še en ugovor objavi. Ali je sedaj pravi trenutek za kaj takega?

V primeru Djilasa pa je žal tudi to vprašanje napačno zastavljeno. Ne gre namreč za trenutek, temveč za dobo. Vprašati je torej potrebno tako: ali je doba 34 let dovolj dolga in lahko Djilasa končno pripustimo k besedi?

Odgovor jo seveda jasen.

Takšni so torej naši razlogi. Na koncu nam pač ne preostane drugega, kakor da si vsi skupaj zaželimo veliko sreče in upamo na prijetno branje...

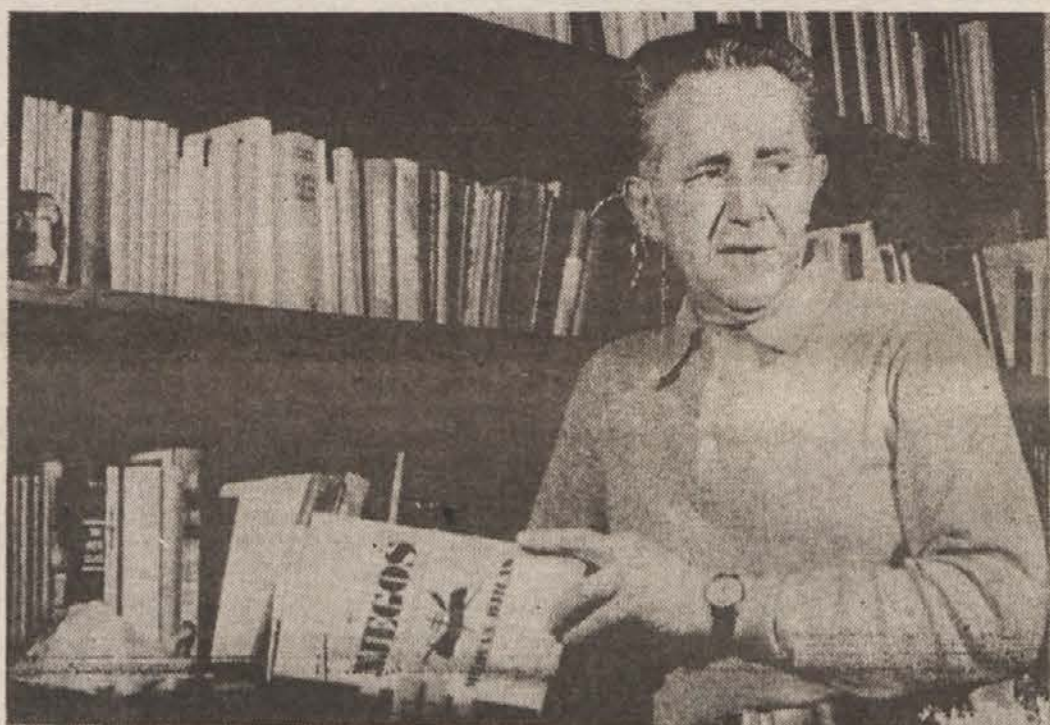
UREDNIŠTVO

zo z vašim položajem tukaj?

Mislim, da je moja pridobitev potnega lista v določeni zvezi z dogodki v Sovjetski zvezi in primerom Saharova, čeprav mislim, da so naše oblasti odločale samostojno in ne pod vplivom Sovjetov ali koga drugega. Vendar so tu še nekateri drugi razlogi, ki jih je moj sin navedel v izjavi za BBC. Izjavil je, da je (ker jaz dejansko ne predstavljam nevarnosti za današnji režim) postalo absurdno, da mi ne dajo potnega lista. Tisto, kar govorim tukaj, bom, govoril tudi zunaj. **Nimam dveh jezikov, dveh mišljenj: enega za novinarje v Jugoslaviji in drugega za njihove kolege v tujini.** Drugi razlog, če naj zopet citiram sina, ker so se mi njegovi argumenti zdeli dobri, je v tem, da je dejstvo, da se staremu in bolehnemu človeku ne izda potnega lista, da bi videl svojega otroka, že samo po sebi absurdno. V tujem tisku so celotnemu primeru pripisali velik pomen — v pomenu demokratizacije v Jugoslaviji. Izjavil sem že, da to po mojem mnenju nima širšega pomena, pomembno je morda le, kolikor zadeva spremembo odnosa do mene — strpnost stališče z več razumevanja za moj položaj, moje osebnost in biografijo. Prav tako sem omenil, da mnogi potnega lista nimajo. Konkretno: advokat Vladimir Seks in dr. Vojislav Sešelj.

Znano mi je, da ste pozoren bralec časopisov. Kakšno pa se vam zdi današnje pisanje tiska?

Sem precej pozoren bralec časnikov, vendar, kar je razumljivo, ne berem vseh časopisov. Berem Politiko, NIN in nekatere druge časopise, vendar samo, kadar slišim, da so objavili kaj zanimivega. Mislim, da je beograjski tisk napravil veliko evolucijo v svoji najbolj izraženi. Ta ocena velja predvsem za tako imenovani revialni, pa tudi za dnevni tisk. To evolucijo so spremljale mnoge slabosti, kot recimo težnja k senzacionalizmu, iskanje nekaterih drastičnih primerov in preteklosti... namesto da bi težili k analitičnim tekstom. Vseeno mislim, da je ta evolucija zelo pomembna in pozitivna. Slabosti, o katerih sem govoril, bo odplaval čas in dvig splošne kulturne ravni. Slovenskega tiska ne spremljam dovolj, toda pri *Mladini* in *Novi reviji* opažam evolucijo, ki je celo pomembnejša kot v Beo-

gradi. Ta tisk je bolj iniciativen in prodornejši kot beograjski.

Vaše ocene so zelo zanimive. Nekoč so vas zaradi izpovedovanja lastnega mišljenja in kritike sistema ostro napadli. Ali mislite, da je »družbena nevarnost«, ki se imenuje Milovan Djilas, minila?

Mislim, da za današnji sistem nisem bil nikoli »družbena nevarnost«, ker nisem storil ničesar destruktivnega v pomenu nasilja in ničesar, kar bi mi kdorkoli že iz tujine sugeriral, naj storim. Ravnil sem po svojem prepričanju in po svojih spoznanjih. Gledano nazaj — glede na to, da sem bil devet let v zaporu, da so mi nekajkrat sodili — sem za tisti sistem, ki je vladal sred petdesetih let in kasneje (mislim na politični sistem) morda predstavljal nevarnost, v pomenu, da je vladajoča garnitura želela utišati morebitno opozicijo v partiji. V tem pomenu sem predstavljal, če se lahko tako reče, ideološko nevarnost, toda ne v pomenu rušenja ureditve, ustvarjanja novega sistema. Predstavljal sem nevarnost, da bi bila lahko vladajoča politika napačno razumljena kot popustljiva. Na vseh svojih sojenjih sem bil pravno popolnoma nedolžen, toda v tem političnem smislu obstaja, če se živite v situa-

cijski evolucije, razen v Sloveniji. Zagotovo tudi v Srbiji nekateri komunisti mislijo bolj liberalno in bolj odprto, mislim, da tudi v beograjskem mestnem komiteju, pa tudi v CK Srbije, vendar se ne izrekaajo odkrito.

V tujini sem objavil dva romana in tri zbirke povesti. V ZDA in ZR Nemčiji sem objavil študijo *Njegoš*. Prav tako sem objavil štiri knjige spominov od zgodnjega otroštva do mojega padca z oblasti.

Katere knjige bi, po vašem mnenju, lahko izdali v naši državi?

Kar zadeva objavljanje mojih knjig v Jugoslaviji, bi lahko bile po obstoječih standardih objavljene vse, razen *Novoga razreda*, čeprav so nekateri stališča iz tega dela prisotna tudi v današnjem tisku.

Ko govorimo o tistih vaših knjigah, za katere tudi vi sami pravite, da niso literatura in so torej bolj politični spisi — se vam zdi, da je knjiga *Anatomija neke morale* v današnjem času povsem nedolžna knjiga?

Anatomija neke morale je sedaj videti naivna. Kot literatura ni posebno dobra, toda to navsezadnje niti ni bil moj cilj. Spominjam se, da mi je Milan Bogdanović takrat re-

znil in črnogorskih hajdukih. Dejansko nisem nikoli čvrsto stal na stališču socialističnega realizma. Zagovarjal sem ga kot princip, kot splošno načelo. Menil sem, da bi moral socialistični realizem biti takšen, kakršna je prava literatura, z vnašanjem elementov o pravični družbi, z razumevanjem za potlačene, eksploatairane itd. Zato bi pravi socializem tudi težko našli v moji literaturi — razen v eni ali dveh povestih, bil pa je navzoč v nekaterih mojih ideoloških člankih. Teorija socrealizma mi ni bila nikoli jasna, ker sem menil, da ni bila nikoli formulirana, da ne obstaja, temveč da obstaja kot nekakšna obveza do ideologije oziroma revolucionarnega gibanja.

● **Prevajali ste, kar je sicer zelo težko prevesti v srbski jezik, Miltonov *Izgubljeni raj*. O tem sem slišal raznolike govore, zato bi vas prosil, da poveste, kje ste ga spoznali?**

Miltonov *Izgubljeni raj* sem spoznal še ko sem pripravljval študijo o Njegošu. To je bilo od 1954. do 1956. leta. Bral sem ga v nekem starem francoskem prevodu. Knjiga je naredila namre vtis, vendar ne preveč. Bral sem ga, ker me je zanimal odnos med Njegošev *Lučo mikrokosmo* in *Izgubljenim rajem*. Ko so me leta 1962 drugič zaprli, sem svoji soprogi Stefániji iz zapora naročil, naj mi prinese izvod Miltonovega dela. Zanimanje mi je vzbudila Miltono-

va usoda revolucionarja, ki je bil kasneje razočaran in se je povlekel v osamljenost. Zanimala me je ta celotna tema satanizma in satana. V začetku ga nisem nameraval prevesti, saj moje znanje angleščine ni bilo na visoki ravni. Angleškega jezika sem se pričel učiti šele pozno, šele v štirinširidesetem ali petinširidesetem letu življenja. Po zaslugi neke Angležinje, Stelli Alexander, mi soproga v zaporu ni prinesla samo izgnanega raja, ampak tudi Miltonov slovar in komentarje ter drugo literaturo. Ko sem prebral prvi spev, sem bil nad tekstom osupljen, posebno nad tistim, kar govori satan. Takrat sem ugotovil, da naš Njegoš ni manj nadarjen od Milтона. Prej bi lahko rekli, da je bolj nadarjen, pa ni imel Miltonove kulture in tiste ogromne podlage, za katero stoji celotna klasična, s tem pa tudi evropska literatura in umetnost nasploh. Tako sem ga začel prevajati v zaporu. To sem delal približno dve leti, deloma na straniščnem papirju, ker mi niso dali papirja za pisanje. Na straniščnem papirju sem napisal tudi roman *Izgubljene bitke* in približno polovico romana *Cvetovi in mostovi*.

Ko sem odšel iz zapora, sem dal prevod Milтона brati profesorici Jelici Markovič, ki je znala dobro angleško. V prevodu je odkrila nekatere napake in skoraj leto dni sva v tekst vnašala popravke ali ga precizirala. Prevod je bil v srbskem jeziku objavljen v Ameriki.

Kdaj ste se odločili, da boste napisali knjigo o Njegošu?

Gradivo za knjigo o Njegošu sem zbral med 1954. in 1956. letom, ko sem bil na prostosti. V zaporu so mi dovolili, da sem dobil to dokumentacijo in nato napisal knjigo o Njegošu. Ta knjiga ni v nobeni zvezi z mojo knjigo *Legenda o Njegošu*, v kateri sem kritiziral Isidoro Sekulić. O. Isidori in o njenem pisanju o Njegošu sem v tej novi knjigi o Njegošu pisal celo lepo in z določenim obžalovanjem. To si je zaslužila, saj sem v *Legendi* zagovarjal partijo in

partijsko ideologijo, te sheme pa bi le s težavo sprejela Isidorin asociativni način mišljenja. Sicer pa *Legende* nimam za slabo delo — kot marksistične knjige iz tistega časa.

Kolikor vem, so lopovi pogosta tema vaših povesti.

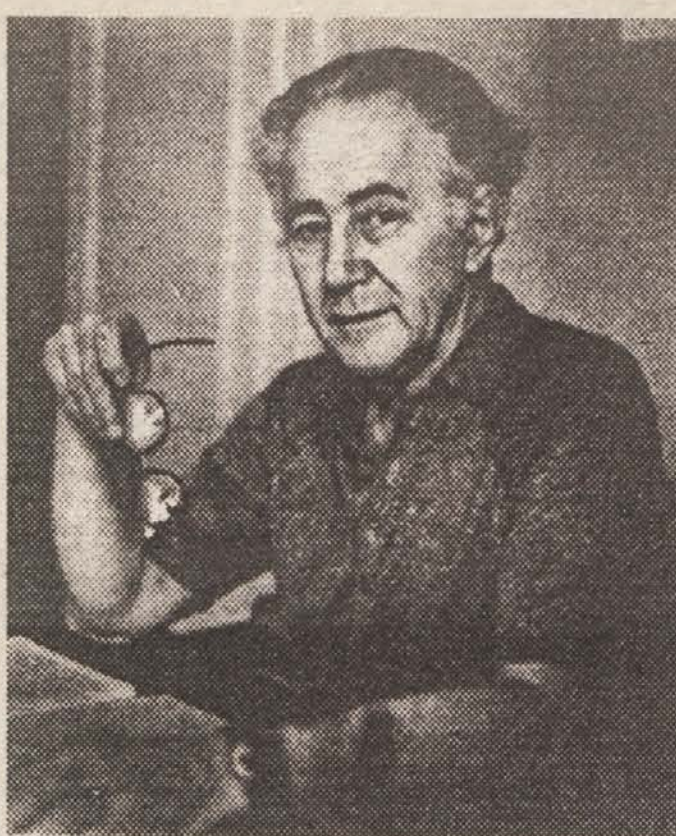
Napisal sem eno samo knjigo o lopovih, se pa pojavljajo v nekaterih mojih knjigah iz zapora. V francoščini je bila opravljena moja povest z naslovom *Lopovska usoda*, ki sem jo kasneje uvrstil v svojo zbirko povesti *Lov na ljudi*.

V knjigi *Vojno obdobje* ste afirmirali partizanski boj in trpljenje ljudstva, ki se je borilo proti okupatorju. Kaj razumete pod revolucionarno vojno?

Omenjate *Vojno obdobje*. Ta naslov ste povzeli po angleški izdaji, kajti v originalu se glasi *Revolucionarna vojna*. Ob tem naslovu sem se pošteno namučil, ker sem hotel izraziti dejstvo, da je bila v vojni tudi neka druga vojna — v vojni proti okupatorju naša državljanska vojna. Zelo težko je najti pravi naslov, ki bi izražal tako vojno proti okupatorju kot državljansko vojno. Meni je bil zato naslov *Revolucionarna vojna* najbližji. To ni zgodovina našega boja, je pa, strinjam se z vami, afirmirana knjiga o našem vojskovanju. Jaz ne idealiziram revolucije.

Revolucijo imam za največjo nesrečo, ki lahko doleti neko ljudstvo, vendar tudi mislim, da do revolucije, kadar neka ureditev prispeje v brezizhodni položaj, mora priti — z njo se razrešijo nekateri odnosi. Seveda ne ideali, ki so si jih zamislili revolucionarji, temveč nekatera druga vprašanja. Vendar o tem ne bi govoril, ker bi s tem prešla na področje teorije. Kar pa zadeva heroizem komunistov, trpljenje in žrtvovanje ljudstva, v tem pomenu je moja knjiga zagotovo afirmativna.

Ustvarjali ste brez javnosti. Ali mislite, da je mogoče pisati brez prave umetnostne kritike in sploh brez vsake kritike?

Imel sem samo tujo kritiko, tukaj pa sem naletel v glavnem na zmerjanje. Nikakršne umetnostne kritike ni bilo, in to je verjetno slabost mojega ustvarjanja. Ne samo da nisem imel kritikov, tudi bralcev nisem imel — razen svoje žene. Pozneje sem nekatera besedila dajal Dobrici Čosiću ali Matiji Bečkoviću. Prišlo je do nekaterih popravkov zaradi pripomb Dobrice, medtem ko je bil Matija v kritiki nekoliko bolj zadržan. Vendar tega ni mogoče imeti za pravo kritiko.

Kritika v tujini je bila povečini obremenjena s politiko. Tujino so bolj zanimala moja politična besedila, spisi ali knjige. Tako pa je kritika večinoma gledala tudi na mojo literaturo. Bile so tudi objektivne kritike, vendar nisem mogel nikoli odkriti, kaj v njih je politika in kaj literarna ocena. Povečini so bile vse moje knjige zunaj dobro ocenjene, posebno politične. **Novi razred** je imel senzacionalen uspeh, saj je izšel v štiridesetih letih. Knjiga o Titu je bila pri ameriški kritiki slabo sprejeta, v Nemčiji in Italiji pa se je zgodilo nasprotno. Zato nimam jasne orientacije, kaj v svetu pomenim, čeprav so moja dela izdajali v mnogih deželah, celo na Japonskem. Ko sem bil leta 1968 v Ameriki, sem bil osupljen, kako veliko ljudi je vedelo zame in bralo moje knjige — še posebej politične.

Kako pišete?

Kako pišem? Besedila nastajajo v meni dolgo časa in zorijo leta in leta. Nekatera izmed njih sem začel ustvarjati pred štiridesetimi ali tridesetimi leti, nekatera pa zadnjih deset let. Pišem izključno dopoldan, če pa že moram, delam tudi ponoči. Moti me, kadar pišem ponoči, ker, ko se uležem v posteljo, mislim še naprej in ne morem zaspati. S tem sem odgovoril tudi na vprašanje, kako lahko ustvarjam brez javnosti. Razumljivo je, da so v tem mnoge pomanjkljivosti. **Navsezadnje sem star človek, ki je nekoliko resigniran in ki je prišel do sklepa, da ni potrebno, da bi ga tiskali tukaj.** Vendar bom, zaradi vpliva mojega sina, pa tudi teh razmer, in še posebej želje, da bi odvrnil sum, da gre tu za kakšno demagogijo, nekakšno politično sovražnost, vseeno poskušal tiskati svoje leposlovne knjige.

Kaj trenutno pišete?

Sedaj ne pišem ničesar. Pisal sem neke povesti in tu in tam kakšen članek za tuje časopise. Začel sem pisati roman o komunistih, vendar sem, kot veste, zbolel in po prvem delu obstal. Preprosto nisem imel moči, še posebej psihične, da bi ta rokopis nadaljeval.

O katerih komunistih pišete v vašem romanu? Ali so to jugoslovanski komunisti ali komunisti nasploh?

Konkretno gre za jugoslovanske komuniste, vendar je tema obsežnejša. Ni moja želja, da bi komuniste ideološko pojasnil, temveč da bi jih, kot človeška bitja in nasploh kot pojav v našem času, umetniško obdelal. Revolucionarji so bili zmeraj. Navsezadnje, kaj so nacionalni revolucionarji, ki so bili v začetku dvajsetega stoletja pri nas, in kaj komunisti? To je zgolj druga ideologija, gre pa za isto mentaliteto, isto človeško tkivo. Moji knjigi sem dal naslov **Mlin**, oziroma tako naj bi se vsaj imenovala. S tem sem

»Plenum CK ZKJ se bo sestalo 16. januarja. Izvršni komite Centralnega komiteja Zveze komunistov Jugoslavije je na svoji seji dne 12. januarja odločil, da se 16. januarja ob 15. uri skliče plenarni sestanek Centralnega komiteja v zadevi Milovana Djilasa.«

Takšna je bila kratka novička, objavljena v jugoslovanskem časopisu, ki je napovedala »Afero Djilasa«. Bil je to začetek konca in epilog, ki je sledil seriji člankov objavljenih v **Borbi** od 11. 10. 1953 do 7. 1. 1954 in katerih avtor je bil Milovan Djilas, takrat podpredsednik izvršnega sveta in kasneje predsednik skupščine. Takšno reakcijo so spodbudile številne formulacije v člankih. Milovan Djilas je recimo 24. 12. 1953 v **Borbi** pisal da »celo naš birokratizem, ki je socialističen, si ne more kaj, da ne bi bil v nečem jugoslovanski stalinizem. Zato tudi zaudarja po podobnem idejnem smradu in uporablja enake civilizirane in resnoljubne metode, vendar proti nam zgoraj še ne jasno in glasno, toda drugje, spodaj, je tudi tega precej.« Na kritike, ki so sledile seriji člankov, pa je odgovoril, takole: »Tudi jaz sam ne pišem tega, da bi si zagotovil brezskrben stolček ali iz otroške in otročje objestnosti, najmanj pa zaradi demokratske slave, marveč ker moram to storiti, ker sem kakor drugi — »žrtev« objektivnega družbenega procesa, ki me v to sili. To je tudi pri meni vir ognjevitosti in prepričanja. Zato si ne morem kaj pa naj še tako spoštujem in želim načelno, javno in tovariško socialistično kritiko, da ne bi zviška gledal kritike nasprotne vrste.«

Kot je razbrati iz precej nerazvidnih nadaljevanj o primeru »Djilasa«, ki jih je od 15. 9. 1983 pa do 13. 10. 1983 objavljala **Teleks** in so bila ponatis nadaljevanja Džavida Husića, objavljene v »Svijetu«, so bile glavne obtožbe proti Djilasu usmerjene proti njegovemu pojmovanju frakcionaštva v partiji

hotel reči, da ideologija, da revolucija melje. Iz nje ljudje prihajajo drugačni kakor so, pri čemer ostajajo tisto, kar so. Šel sem celo dlje: prišel sem do sklepa, da politika nasploh spreminja ljudi in da je to ena izmed njenih funkcij — *mlin, na katerega človek pristane sam*. To se najmočnejše kaže v koherentnih, močnih in konsekvantnih ideoloških qibanjih. Takšna je bila ideja knjige.

Vaša bibliografija je ogromna. Ali veste, kaj vse ste napisali, bodisi kot literaturo, kot politične spise, ali kot članek?

Neki ameriški profesor, ki je po rodu iz naših krajev, je napisal knjigo o mojih delih — bibliografijo. V tej je mnogo del.

Na začetku ste rekli, da je to po 34 letih vaš prvi razgovor za jugoslovanske časopise. Ali ste verjeli, da se boste leta 1987 pogovarjali z nekom, ki je bil rojen pred natančno toliko leti?

Nisem verjel, da se bom za jugoslovanske časopise pogovarjal s človekom, ki se je rodil takrat, ko sem se jaz prenehal pojavljati v domačem tisku.

Se sedaj, ko ste dobili potni list, pripravljate za pot v tujino? Če ni skrivnost — kam boste potovali?

Ko se bo otopilo, nameravam potovati k sinu v Anglijo. Imam precej povabil iz ZR Nemčije, Anglije, Italije... Sami vidite telegram, ki so mi ga poslali italijanski socialisti, da bi bil v februarju gost Nen-

nijeve fundacije. Žal mi je, da tja ne bom mogel iti. Socialistom sem naklonjen, vendar se ne počutim dobro. Kaj, če se mi zdravje tam poslabša? Nočem jim delati problemov. Povabili so me na sestanek v Die Welt v Bonn. Ta konservativni časnik je bil nekoč dober, vendar pravijo, da je sedaj malo popustil. Tu in tam zanje napišem kakšen članek.

Želite na koncu pogovor še kaj reči?

Da. Prizadelo me je, ker je bil v Mladini objavljen neki članek. Pravzaprav sem bil najprej presenečen, nato pa prizadet, čeprav se ne oziram na to, kar o meni pišejo jugoslovanski časopisi.

Povejte mi, za kaj pravzaprav gre...

Objavljeno je bilo, da sem rekel Krležu, da bi ga, če bi prišel v partizane, z lastno roko ubil. Kaj takega mi še na misel ni prišlo. Nočem se braniti. Kako se lahko branite, če vas nekdo obtoži, da ste ukradli rokopis Gorskega venca? Sicer pa je rokopis v muzeju v Cetinjah. Krleža se je opravičeval, da ni odšel v partizane, ker se je bal, da ga ne bi jaz ustrelil. Kako lahko on, ki je iz Zagreba, ve, koga mi v Bosni streljamo? Sicer pa smo v vojni Krležo čakali kot prezeblji sonca.

Pogovarjal se je Dragan Antić
Pripravila P. V.

in njegovemu zapuščanju leninskega koncepta partije. To so bile teoretične obtožbe, sledile pa so še številne druge, vse od priklanjanja malomeščanskim idejam pa do rušenja discipline. Na plenumu, ki je odločal o Djilasovi usodi, je edino Vladimir Dedijer branil določene Djilasove poglede, vendar veliko bolj na prijeteljski ravni kakor z argumenti. Vsi ostali so Djilasa ostro napadli, čeprav je tako oster napad sledil šele po sklicu plenuma in so nekateri člani, kot so sami priznali, »še pred desetimi dnevi mislili drugače«. Najbolj udarna je bila gotovo kritika Edvarda Kardelja, ki mu je Tito tudi prepustil teoretičen del kritike. Tudi Vukmanović Tempo, Mitra Mitrović, Moša Pijade, Miloš Minić, Rodoljub Čolaković, Boris Žihari in drugi so Djilasove ideje obsodili.

Sicer pa se je spor na plenumu očitno razreševal v

o katerem je verjel, da se bojuje za resnico, za napredek. Vendar so bila določena Djilasova izhodišča očitno v temelju drugačna ter v očeh članov tudi nevzdržna. Še posebej udaren je bil članek v **Novi misli**, ki je bil tudi zadnji članek v tej seriji, natisnjen le nekaj pred Titovo prepovedjo objavljanja Djilasovih razmišljanj.

Tako je posebna komisija sestavila poročilo, ki je vsebovalo predlog odločitev. Plenum je te predloge sprejel, sklepi pa so bili naslednji:

Zaradi tega je plenarno zasedanje CK sklenilo, da se tov. Milovan Djilas izključi iz Centralnega komiteja, razreši vseh funkcij v Zvezi in kaznuje z zadnjim opominom.

Pri tem je Djilas tudi dejal, da se strinja in da je zaslužil izključitev iz zveze komunistov. Ko mu je Tito dejal, da mu s tem daje plenum mož-

1. Da stališča, ki jih je Milovan Djilas izpričal v svojih člankih, v temelju nasprotujejo politični liniji, sprejeti na šestem kongresu zveze komunistov Jugoslavije.

2. Da so ta stališča glede na položaj tovariša Djilasa v zvezi komunistov vnesla zmedo v javnost in povzročila resno škodo tako zvezi komunistov kot tudi interesom države.

3. Da se je tovariš s svojimi stališči in ravnanji oddaljil od Centralnega komiteja in od celotne zveze komunistov, da se je osebno izoliral od praktičnega dela in dal politično podlago za razbijanje idejne in organizacijske enotnosti zveze komunistov in za njeno likvidacijo.

nenavadnem ozračju. Razvidna je nenavadna čustvenost, ki je prevečala vse razprave, saj ni šlo zgolj za teoretičen spor, pač pa tudi za ločitev od nekega člana, s katerim so člani CK preživeli veliko skupnega. Dedijer se je tako ob svojem govoru razjokal, Vukmanović je bil ves čas očitno vznemirjen, Moma Marković pa je celo dejal, da Djilasa »ljubi s strastjo, s kakršno ima človek lahko rad samo tistega,

nost, da pokaže, če je bila njegova izjava, dana prav s tem tudi iskrena je Djilas odgovoril, »da o tem sploh ni treba dvomiti«. Kot piše Džavid Husić, so dvomi prevečali že to sestavo Centralnega komiteja in mnogi so povsem dvomili, da se bo Djilas sploh kdaj poboljšal. Kmalu je postalo očitno, da o poboljšanju ne more biti govora. Milovan Djilas je kasneje nekatera svoja sporna stališča še utrdil...

PONOSNA NOROST REVNIH

V zgodovini nuklearnih hvalnic je malo smešnejših dokumentov od študije *Tržne možnosti atomske elektrike v državah v razvoju*, ki jo je 1974 izdala na Dunaju nase-ljena International Atomic Energy Agency. Njen optimi-zem se ni bal nobenih mej.

gija je bila zanje veliko pre-draga in drugi naravni viri skoraj vselej bolj dosegljivi. Toda navdušenje se je trdno držalo v sedlu. Še najrevnejši so pogladi del svojih redkih strokovnjakov v atomsko energijo. Neskončni vrtljak samovšečnih seminarjev in

nuklearni konferenci v Salz-burgu poročilo napadli, »ker ni upoštevalo dejstva, da se bo Bangladeš dolgoročno moral oprijeti atomske ener-gije in torej mora čimprej spoznati in prevzeti njeno tehnologijo, ... kakor tudi ni računalo na neizmerljive, a

of my fantasies (yes, I sent a fan-tasy to ANALOG -- I had never read "Gert Fram" that appeared under one of my pseudonyms in the ENSIGN, July

NASELJENOST IN VRSTA ZEMLJIŠČA				
	Oddaljenost naj-bližjega naselja	Oddaljenost večjega mesta	Gostota prebivalstva	
Kaoci	600 prebivalcev do 1000 m	do 15 km nobenega	0-5 km 1126 preb. 5-10 km 16329 p. 10-20 km 44428 p.	
Gašnica	okoli 300 pre-bivalcev do 1000 m	Bos. Gradiška 15 km	0-5 km 2017 preb. 5-10 km 8995 p. 10-20 km 50531 p.	
Prevlaka	do 700 m ni stalne naseljenosti	center Zagreb 27 km	0-6 km 2766 p. 0-10 km 14937 p. 0-20 km 50531 p.	kmetijsko zemljišče srednje kvalitete
Tanja	3 km			kmetijsko zemljišče visoke kva-litete
Vir	do 8 km 1480 p.	Zadar 27 km	do 10 km 12 p/km² do 20 km 9 p/km² do 30 km 34 p. km²	neobdelljivo zemljišče
Mariovo	Vitošiče 6.5 km	Prilep 24 km	primerna	ozemlje v okolici je v glavnem ne-obdelano
Krivoлак	Krivoлак, 1 km	Negotino 6 km	primerna	namakano kmetijsko zemljišče
Krško II	Projekcija naseljenosti za leto 1991 do 1.6 km 313 p. 1.6-3.2 2396 3.2-4.8 8888	4.8-8 8-16 16-32	15367 p. 32748 p. 425627 p.	leži med sadovnjaki, vinogradi, njivami
Donava 5	1 km 393 preb.	2 km 886 preb.	25 km 55369 preb.	kmetijsko področje
Bogojevo in Mostonga		3 km 1500 p.	15-20 km 25000-34000 p.	kmetijsko področje

Predvidevala je izgradnjo 140 elektrarn med 500 in 600 MW in povsem zanemarila, da daljnovidni sistemi teh revnih dežel preprosto ne zmorejo prevzeti tolikšnega bremena iz ene same elektrarne. Ban-gladešu je tako prerokovala potencial šestih reaktorjev do 400 MW in še štirih do 600 MW in je sploh ni zanimalo,

konferenc nuklearne družine pa je skrbel, da dvom ni nikoli dvignil svoje grde glave. Indijska podcelina je dala svetu nekaj najbolj trpkih pri-merov te nuklearne blaznosti. V začetku 1970'ih je imela In-dija desetletni plan, ki je predvideval izgradnjo tovarne težke vode vsako leto in pri-klop masivnih 27000 MW mo-

pomembne družbene koristi, ki jih atomska elektrarna pri-naša državi v razvoju. »Občin-stvo profesionalnih nuklear-nih zagovornikov jim je seve-da dalo prav. Agresivno pa-triotične in samozavedujoče progresivne so bile nuklearne birokracije manj razvitih držav kot muhe v medu ujete v mi-nevajoči zahodnjaški modi.

HIDROGEOLOŠKI PARAMETRI		
	prepustnost slojev terena	nivo podtalnice
Kaoci	neprepustne kamenine brez akviferov	ni podzemne vode
Gašnica	hidrogeološki izolatorji, padne bariere	ni podatkov
Prevlaka	prepustnost slojev na površini relativno visoka, po-tem izmenjavanje akviferov in neprepustnega glina-stega materiala	skoraj na površini
Tanja	zelo visoka vertikalna prepustnost, puhlica	okoli 10 m pod površino, variacija ± 5 m
Vir	zelo visoka prepustnost slojev	na področju lokacije ni podzemnih voda
Mariovo	zelo nizka prepustnost slojev	ni možnosti za formiranje črpalnišča
Krivoлак	zelo nizka stopnja poroznosti	zaloge talnice vzhodno od lokacije, nivo 3-6 m, odvisno od višine terena in korita reke
Krško II	srednja do visoka prepustnost slojev, ni natančnih podatkov	6-7 m pod površino
Donava 5	večinoma visoka prepustnost slojev	0.5-1.5 m pod površino
Bogojevo in Mostonga	večinoma visoka prepustnost slojev	2 m pod površino

da je tedanji električni sistem Bangladeša komaj presegel 200 MW vršne moči. V nekaj mesecih je neum-nost študije postala očitna in izginila je na police, toda ne-ravnotežje države so ji še kar na-preverjele. Tri leta kasneje je bangladeški atomski uradnik nostalgčno razmišljal, da je bilo poročilo sicer zgrajeno na nezanesljivih podatkih, vendar »je obnovilo upanje zainteresiranih držav v razvo-ju (...).« Kljub očitnim razpo-kam v poročilu so nuklearni zagovorniki iz nerazvitih držav še in še uporabljali moč svo-jih številnih glasov, da so ohranili dotok pomoči za svo-je programe. Agencijska sredstva so bila še dosegljiva — usodna let, ko je atomska energija še nosila auro ču-dežnega zdravila za energet-ske probleme sveta. **Žal ta nuklearna pomoč ni imela nobenega stika z živimi problemi držav, ki so je bile deležne.** Atomska ener-

či nuklearnih reaktorjev do 1980. Industrijske moči za ta program preprosto ni bilo in-tudi indijski daljnovidni si-stem ne bi vzdržal takšnega bremena. 1978, potem ko je šlo v zrak nekaj sto milijonov dolarjev, so Indijci priznali, da je atomska energija zanje predraga. Še manj premišljeno od in-dijskega programa je bilo pre-pričanje bangladeške vlade, da so atomski reaktorji po-membni za njihove energet-ske načrte. Atomski zagovor-niki v tej deželi so bili prisilje-ni v izjemno spačene eko-nomske projekcije, ko so do-kazovali, da imajo prav. Ban-gladeški AEC (Uprava za atomsko energijo) je na vsa usta hvalil prednosti majhnih reaktorjev, ki jih na trgu sploh ni bilo. Ko je 1977 vlada oce-nila stroške različnih energet-skih virov in presodila, da še ni prišel čas, ko bi dežela nuj-no potrebovala atomsko energijo, so zeloti iz AEC na

Izdelovalci reaktorjev so se veselo odzvali na to navduše-nje. V času, ko se je tok nara-ščal v industrializiranih državah posušil, je bila vsaka prodaja v nerazviti svet pomembna za obstoj industrije. Nuklearni prodajalci teh multimilijon-darskih ponudb so bili včasih prav nepremišljeno zagreti, da sklenejo kupčijo — po-dobno kot njihovi kolegi iz le-talske industrije. V 1970'ih je mednarodni škandal s podkupninami ob prodajah letal druž-bi Lockheed in Northrop v Evropi in na Japonskem zrasel iz pogajanja kor-poracij za težkimi kupi denarja. Atom-ski reaktorji so spadali v to isto ligo, li-go, kjer so naročila vredna po nekaj sto milijonov dolarjev. Začele so se šir-iti govorice o podkupninah, ki da so omogočile nekatere nuklearne pro-da-je, trditve prodajalcev reaktorjev, da so izgubili to ali ono pogodbo, ker so si njihovi rivali podmazali pot do po-pisa. Trdne podatke je bilo težko najti: plačila te vrste se izgubijo v knjigah kot »agentovi honorarji« ali »stroški za posredovanje«. A 1976 sta prišli dve pogodbi kanadskega izdelovalca tež-kovodnih reaktorjev, podjetja Atomic Energy of Canada, Ltd., ki je v državni lasti, pod prste državne službe, ki

nadzoruje porabo javnih sredstev, in na svetlem se je znašlo nekaj čudnih transakcij. Sredi 1970'ih se je AECL še borila za mesto na trgu, ki so ga obvladovali ameriški lahkovodni reaktorji. Uspela je s prodajo dveh reaktorjev v Argenti-no in Korejo. Prodaji sta bili zanjo še toliko pomembnejši, ker ji je kanadska trda nova politika proti širjenju atom-skih orožij, sprejeta po indijski bombi leta 1974*. Da ji argentinska pogodba ne bi ušla, se je AECL spustila po te-daj že dobro uhojeni poti prodaje z iz-gubo. »Recite temu izguba za odpira-nje,« je povedal neki kanadski uradnik. Toda poročilo državnega kontrolorja namiguje, da je šlo še za kaj več. AECL je nakazala 2,4 milijone dolarjev na lichtensteinski bančni račun nei-

sami sobi. V petih letih je nadzoroval prostran konglomerat petintridesetih podjetij, čigar premoženje je presega-lo 200 milijonov dolarjev. Njegov impe-rij se je ukvarjal s tekstilom, opeko, celofanom, papirjem, detergenti, šam-poni, iskanjem nafte, čarterskimi pole-ti, gradbeništvom, telekomunikacijami in petrokemijo. Največji posel, ki se ga je lotil, pa je imel opravka z milijardo dolarjev vredno Westinghouseovo atomsko elektrarno, prvo na Filipinih. Atomska energija se je kot vlita pri-legala lastnemu videnju Disinihve sku-pine: **agresivna, progresivna, di-namična.** Ustrezala je tudi samovše-čnosti predsednika Marcosa, ki je 1972 razglasil vojno stanje in privzel diktatorsko oblast. Naslednje leto je odprl vrata ambicijam filipinskih zago-

Herminio Disini je bil na dvoru kot vrabec v prosu. Pod Marcosom je bil za politično moč in finančni uspeh po-treben in zadosten dostop do prvega para, predsednika in njegove žene, in Hermie, kot so ga klicali, je imel tu le-pe prednosti. Njegova žena, zdravni-ca, je bila nečakinja Imelde Marcos, njena osebna zdravnica, nekoč je skr-bela za njene otroke; Hermie je postal predsednikov stalni spremljevalec in predsednikov partner pri golfu. (Eden od njegovih družabnikov je pojasnil: »Hermie naj igra golf z Marcosom. To je njegova služba.«) Tako je bilo lahko gospodariti: Marcos je lahko po mili volji dodeljeval državna naročila in s podpisom spreminjal zakone. Hermije-vo novo kraljestvo je počivalo na privi-legiranem dostopu do državnih poso-

HIDROLOŠKI PARAMETRI		
Kaoci	suha lokacija, ni nevarnosti poplav	mogoče pretočno hlajenje z vodo iz Save za 1000 MW, III. kategorije
Gašnica	0,5 m pod nivojem 10 000 letne vode; nasipavanje terena	isto, II/III. kat. kvalitete vode
Prevlaka	nevarnost poplav obstaja; zaščita z nasipi in dviga-njem terena za nuklearni otok	hlajenje s hladilnimi stolpi z naravnim preprihom, III. kat. kvalitete vode
Tanja	suha lokacija, ni nevarnosti poplav	pretočno hlajenje, Donava, II. kat.
Vir	suha lokacija	pretočno hlajenje z morsko vodo
Mariovo	suha lokacija	pretočno hlajenje z vodo iz akumulacije
Krivoлак	suha lokacija	hlajenje s hladilnimi stolpi
Krško II	nasipanje platoja za 2 m	hlajenje s hladilnimi stolpi
Donava 5	potrebno nasipanje platoja, raziskave tečejo	pretočno hlajenje, Donava, II. kat.
Bogojevo in Mostonga	potrebno nasipanje platoja	pretočno hlajenje, Donava, II. kat

menovanega agenta, ki je pomagal pri prodaji. Pri korejski pogodbi je AECL plačala tokijskemu posredniku 8,3 mi-lijone dolarjev za »stroške« v »stikih z javnostjo«. Pomembnejše od teh procentov, ki so si jih nacuzali neskrupulozni agenti, je bilo odkritje oddelka za varnost pri dunajski IAEA leta 1977, da so namreč za izvoz v nerazvite države pripravljeni reaktorji čisto manj varni in specifi-ke, kot bi bilo to potrebno v državah izvoznicah. Poročilo, ki ga je sestavil Američan, dr. Morris Rosen, se je še posebej započilo v za specifične pogo-je pripravljene modele, ki niso bili ni-koli izpostavljeni nadzornemu pregle-du. Rosen je bil v reaktorski varnosti dobro znan. Ime si je ustvaril v zgod-njih 70'ih, ko so je uprli prevladujoče-mu prepričanju ameriške AEC, da so ameriški domači varnostni standardi zadostni, nakar so ga »napredovali« iz dela z reaktorsko varnostjo. V svojem poročilu o državah v razvoju (1977) je Rosen poudaril Westinghouseovo pro-dajo reaktorja Filipinom, eno najbolj

vornikov atoma, ko' je s primernim pompom oznanil, da bodo na zuna-njem robu baatanskega polotoka ob manilskem zalivu zgradili najprej dve, potem pa še deset atomskih elek-trarn. Za Marcosa je bil to daljnoviden projekt, kakršni naj bi upravičevali nje-govo avtorsko vladavino. Kot mno-gi drugi oblastniki v nerazvitih državah je bil Marcos prepričan, da je atomska energija nekaj naprednega in da lahko poudari mednarodni image njegove države. Ti dve elektrarni naj bi bili naj-večje gradbeno naročilo v zgodovini Filipinov. Veliko denarja je bilo v igri — da ga nekateri dobe in drugi izgube. Marcosov na vojaškem zakonu zgrajeni režim je vodila čudna mešani-ca tehnokratskih nasvetov na visokem nivoju in osebnih spodbujavani fevdal-nega dvora. V izbiri med nasveti teh-nokratov in dvorjanov sta imela Mar-cos in njegova mogočna žena raje dvorjane. K stilu uradnega življenja sta spadala pomp in ekstravaganca, ki ju svet ni videl že od padca Zimskega dvorca — morda od padca Bastilije.

jil, posebnih davkih, ki so uničili nje-gove konkurente, neskončnem toku dr-žavnih naročil in cenenih nakupih, po-tem ko so državni odloki onemogočili prejšnje lastnike. 1974 so filipinski tehnokrati zaklju-čevali leto skrbnih pogajanj. Čeprav je ekonomski minister kritiziral projekt kot ekstravaganco, je predsednikova volja dosegla, da je ostalo le pri bese-dah. Marcos je drugi teden v decem-bru celo poimenoval za »teden atom-ske energije«. Zdelo se je, da bo po-godbo odnesla General Electric. GE je pripravila natančno študijo, štiri zvez-ke specifikacij in stroškov, in ponudila dve enoti za 700 milijonov dolarjev. Westinghouse je poslal samo svoje standardne reklamne brošure in nave-del ceno 500 milijonov, ne da bi izdelal kakršnokoli študijo o primernosti svo-jih reaktorjev za Filpine. Marcosovi svetovalci so priporočili General Elec-tric. Diktator je izbral Westinghouse. Neimenovani govorec za filipinsko elektrogospodarstvo je pripomnil: »Odlučitev, da se izbere Westinghou-se, je bila politična odlučitev.« Zmago-

NEVARNOST ČLOVEŠKIH AKTIVNOSTI IZVEN LOKACIJE	
Kaoci	ni podatkov
Gašnica	ni nevarnosti
Prevlaka	promet nekoridorske aviacije na meji sprejemljivega
Tanja	promet nekoridorske aviacije na meji sprejemljivega
Mariovo	ne obstaja nevarnost stacionarnih ali mobilnih virov potencialno nevarnih dogodkov, ki bi lahko ogrozili varnost elektrarne
Krivoлак	potrebna je analiza železniškega transporta v bližini lokacije
Krško II	potencialno izpuščanje večjih količin klorja iz 2,5 km oddaljene tovarne celuloze »Duro Salaja« železniški transport na oddaljenosti 800 metrov
Donava 5	ni natančneje obdelano
Bogojevo in Mostonga	ni stacionarnih virov nevarnosti

notoričnih atomskih kupčij v nerazvi-tem svetu. Glavno vlogo v kupčiji je igral Filipi-nec italijanskega izvora Herminio Disi-ni, visokoleteč poslovnež, ki je začel iz nič, tesen prijatelj filipinskega dikta-torja Ferdinanda Marcosa. Disini je za-čel svoj vzpon 1970 z izdelavo cigare-tnih filtrov. Podjetje — Disini in dva uslužbenca — je tedaj poslovalo v eni

Neskončni ples zabav in srečanj, kosil v predsedniški palači in križarjenj s predsedniško jahto — posladkan z dvornimi norčki, popevkariji in četo plesalč. Voditelji opozicije so sedeli po ječah, tisk je bil trdno obzdan, oli-garhična družinska struktura — tradi-cionalna osnova filipinske politične moči — se je prelivala sem in tja — položaj je ponujal velike priložnosti človeku z dvorjanskim darom.

slavni pogajalci so odkrito priznavali, da gre njihov uspeh pripisati vplivu Herminia Disinija, ki so ga zaposlili kot predstavnika pri prodaji. Kasneje je Westinghouse priznala še to, da je Disiniju plačala »običajen« honorar za storjene usluge. Nekateri viri so govo-rili o štirih milijonih dolarjev; drugi so namigovali na odstotke pogodbene cene, kar bi lahko pomenilo desetine milijonov \$.

MILOVAN DJILAS (1911 —), jugoslovanski memoarist in politični pisec je bil rojen v Kolašinu v Črni gori, eden od sedmih otrok Nikole Djilasa, oficirja kmečkega rodu, ki je posedoval majhno kmetijo. Po krajevnih šolah je pri osemnajstih šel na beograjsko univerzo, kjer je študiral pravo in literaturo, odkril Marxa in se uveljavil kot organizator levičarskih študentskih dejavnosti. 1933, kmalu po diplomi iz prava, se je včlanil v ilegalno komunistično partijo. Aretiran zaradi demonstracij proti monarhiji in tri leta zaprt v ječi v Sremski Mitrovici. 1937 je srečal Josipa Broza, znanega kot Tito, voditelja jugoslovanske komunistične partije in postal njegov prijatelj in sodelavec.

Med drugo svetovno vojno — v njej so bili ubiti njegovi oče, dva brata in dve sestra — je Djilas v Črni gori vodil jugoslovanske partizane proti nemškimi okupatorjem. Po vojni je zasedal vrsto položajev v Titovi vladi in skrbel za partijsko propagando. 1948 je postal član Kominforma in Djilas, ki je 1944 kritiziral obnašanje ruskih čet v Jugoslaviji in se kasneje grenko pritoževal nad sovjetskimi vmešavanjem v jugoslovanske zadeve, je postal žarišče ruskih napadov na jugoslovanske »deviacioniste«.

Januarja 1953 je Djilas postal eden od štirih podpredsednikov svoje dežele in je često zastopal Jugoslavijo v tujini, toda tedaj je že izgubljal korak s svojimi kolegi v komunistični hierarhiji. 1953 in 1954 je z značilnim pogumom izpovedal svoje poglede v časopisnih in revijskih člankih, ki so napadali snobstvo partijskih voditeljev in njihovih žena in klicali po liberalizaciji režima. Nekateri od teh člankov so bili kasneje v New Yorku ponatisnjeni v knjigi **Anatomija neke morale**. Kinley Amis je o njih rekel: »Pisal je nejasno in včasih se je napaden obotavljal, ker se ni mogel odrezati od starih tovarišev. (V pisanju) se kaže kot sposoben, pogumen, precej naiven socialist staromodne vrste.«

Decembra 1953 je bil Djilas imenovan za predsednika jugoslovanske zakono-

daje, vendar tega visokega položaja ni nikoli prevzel. Naslednji mesec so mu odvzeli vse partijske položaje in aprila 1954 je izstopil iz Partije. Kasnejši intervjuji s tujimi novinarji so privedli do aretacije. Obtožili so ga oblasti sovražne propagande in mu dali pogojno kazen, vendar je ignoriral svarilo in nadaljeval z bojem. Decembra 1954 je bil obsojen na tri leta zapora, sedel je v Sremski Mitrovici, boja v isti celici kot pred vojno.

Preden so ga zaprli, je Djilas poslal rokopis **Novega razreda** v New York. Knjiga je bila tam objavljena poleti 1957 in je prinesla avtorju dodatnih sedem let zapora. Opisuje rast privilegiranega in parazitskega razreda v boju egalitarnemu komunističnemu sistemu. V Jugoslaviji je prevedena, bila pa je prevedena v več kot ducat jezikov. V angleščini je postala bestseller in si pridobila ime ene najostrejših obtožb komunizma, kar jih je bilo kdaj napisanih, in trden sloves zaradi svoje objektivnosti in natančnosti, svoje »ponosne brezosebne« (proud impersonality). Jack Raymond je rekel, da Djilas »kot komunistični propagandist nikoli ni pisal tako povedno; ta zvezček je dober primer, kako lucidno so lahko človekove misli, kadar odsevajo njegova resnična prepričanja.«

Dežela brez pravice se je pojavila leta 1958. To je poročilo o Djilasovi družini, upornikih čez dobro stoletje, in o avtorjevi lastni mladosti. Prej neodvisna Črna gora je 1918 postala del države, ki se sedaj imenuje Jugoslavija. Spominjač se se krvavih sporov in verskih bojev, ki so sledili, je Djilas pisal: »Zdi se mi, da sem se rodil s krvjo na očeh. Ko sem prvič pogledal, sem videl kri.« Knjiga nima političnega pomena **Novega razreda**, a pritegnila je skoraj nedeljeno navdušenje zaradi lepote svojega stila in podoba, zabeljenih s črnogorskiimi pregovori in reki. *New Yorker* se je zdel »blizu ljudskemu epu« in ni bil edini v prerokbi, da bo postal klasično delo balkanske literature. Nobene od Djilasovih kasnejših knjig niso tako toplo hvalili.

1961 so Djilasa pogojno izpustili, odsedel je manj kot polovico kazni. Maja 1962 so se kljub jugoslovanskim poskusom, da bi preprečili objavo knjige, v New Yorku pojavili *Pogovori s Stalinom*. Še isti mesec so Djilasa spet zaprli in obsodili na devet let, ker da je razglašal uradne tajnosti. Dejansko je knjiga, ki je poročala o Djilasovih srečanjih s sovjetskimi voditelji v 1940-ih, vsebovala zelo malo še neznane. Večini kritikov se je zdelo zanimiva, čeprav nekoliko bombastično napisana; nekaj specialistov je dvomilo v njeno natančnost in našel se je kritik, ki jo je imenoval »neuravnoveženo, da ne rečem trapasto knjigo.«

Sledile so tri knjige, ki jih je Djilas napisal v zaporu med leti 1956 in 1961 in jih poslal v New York, preden so ga spet zaprli. **Črna gora** je nasilna, lirčna, napol fiktivna pripoved o nedavni zgodovini te dežele. Po J. C. Campbellu vsebuje »odstavke, ki se bleščijo v poetičnem ognju, ki ga Djilas lahko vdihne slikovitim pokrajnam in strastno čutečim človeškim bitjem,« manjka pa ji »preproste in vzdržljive doživljenjske in tekoče pripovedi« *Dežele brez pravice*. *Gobavec* je neizenačena zbirka kratkih zgodb, večina noma poleposlovljenih spominov, ki se pogosto ukvarjajo s partizanskimi boji med drugo svetovno vojno. Naslovna zgodba, politična parabola o avtorjevih odnosih s Titom, je vzbudila precej zanimanja, druge je oslabila didaktičnost njihovega socrealističnega stila. *Njegoš* (1966) je splošno občudovana študija velikega črnogorskega vladarja in poeta.

Konec 1966 so Djilasa nepričakovano spet izpustili, potem ko je od 1956 preživel devet let in petindvajset dni v zaporu. Richard Eder, ki ga je poleti 1967 intervjuval za *New York Times*, je poročal, da se njegova politična prizadevanja, »čeprav ne izključujejo misli na osebno moč, osredotočajo v glavnem na tem, da bi s svojim razmišljanjem in pisanjem podprli najbolj liberalne elemente Komunistične partije, ki se trudijo, da bi demokratizirali Jugoslavijo.« Djilas pa je rekel: »Tukaj

ne moremo razmišljati o revoluciji za demokracijo. Takole bi to povedal: družba mora iti živčno naprej.« Eder je opazil, da so Djilasovi črni lasje med dolgim ujetništvom posiveli in da je v njegovem temperamentu »nekdanjo ostrino nastopa, nekakšno netolerantno brilanco, zamenjal blažji, bolj premišljen način govorjenja in gibanja.«

Djilas je po prihodu na svobodo še objavil v tujini. **Nepopolna družba**, podnaslovljena z »Onkraj novega razreda«, izhaja delno iz avtorjevega lastnega življenja v poskusu pokazati, da je komunizem umirajoča vera, zgrajena na nesprejemljivih predpostavkah. Rezultat je po mnenju enega od kritikov »tako sveža kritika celotne marksistične dediščine kot duhovna biografija heretika, katerega boji so še širši in globlji od tistih iz politike hladne vojne in revizionističnih filozofij... (Djilas) se sedaj vzgleduje bolj po Gandiju kot po Leninu, zavrača daljne cilje in utopične iluzije vseh vrst v prid novemu, nedoktrinarnemu, neidealiziranemu eksistencialnemu humanizmu.«

Pod zastavo, zgodovinski roman o črnogorskem boju proti turški oblasti v devetnajstem stoletju, je razočaral številne kritike kot predolgovezen in melodramatičen. Opis avtorjeve mladosti in zgodnjih let v tedaj prepovedani komunistični partiji je bil objavljen 1973 kot *Revolucionarjevi spomini*. Isto leto so avtorju, kot je poročal *New York Times*, v zahodnih revijah objavljeni članki še enkrat priklicali na glavo napade v jugoslovanskem tisku.

Djilas je pripravil tudi srbski prevod Miltonovega *Izgubljenega raja*. 1968 je obiskal Anglijo in Združene države in nekaj mesecev prebival na princetonški univerzi. Njegov prvi zakon, z Mitro Mitrović, se je končal z ločitvijo, z drugo ženo živi v Beogradu. Ima dva otroke, po enega z vsako ženo.

TEMELJNA DELA V ANGLEŠKEM PREVODU: *The New Class*, 1957; *Land Without Justice*, 1958; *Anatomy of a Moral*, 1959; *Conversations with Stalin*, 1969; *Montenegro*, 1963; *The Luper and Other Stories*, 1964; *Njegoš: Poet, Prince, Bishop*, 1966; *The Unperfect Society: Beyond the New Class*, 1969; *Under the Colours*, 1971; 1971; *The Stone and the Violets* (zgodbe), 1972; *Memoir of a Revolutionary*, 1973.

World Authors 1950—70

čast

Ob enajstih je na ladji zadela sirena in tulila je dolgo in točeče po zaviti hodnikih in po velikih skladiščih in zavijala je po satorju sob in delavnic in laboratorijev, po kontrolnih prostorih, jedilnici in knjižnici in po otroškem igrišču, zateglo je tulila in ljudje so se dvignili od računov in epruvet in številnic in zvezkov in hrane in uteži ter so molče stali, ko je tulila. Kajti to ni bila sirena za preplah, niti sirena, ki bi klicala na zbor, bila je sirena časti. Potem je utihnila in zamenjala jo je glasba, dostojanstvena stara simfonija in ko je umolknila ta, je resen, miren glas spregovoril: »Zalostjo sporočamo, da je umrl morda najboljši izmed nas. Ob 10.55 nas je zapustil doktor Josip Rejec. Poveljstvo vahi vse moše, žene in otroke na ladji, da pridejo v veliko dvorano in počaste spomin na velikega znanstvenika.«

Ljudje so se začudeno zazrli eden v drugega.

- Da je umrl?
- Slab je bil videti, ja.
- Pa vseeno ne tako...
- Zdravil je malo, pa gre hitro.
- Velik človek je bil. Dalo se je pogovoriti z njim.

— Ja, velik človek je bil.

- Pojdemo, ne smemo zamuditi.
- Čuj, kaj praviš, ga bodo počastili?
- Bodo. Gotovo bodo. Zaslužil si je. Če si kdo to zaslužil, je on. Res je zelo veliko naredil za nas. Zelo veliko.
- Pojdemo, pojdemo, pozni bomo.

In tako so se zbrali v veliki dvorani znanstveniki in tehniki in učitelji in otroci, vsi, ki niso bili nujno potrebni pri aparatih in se tiho razporedili okoli podstavka, na katerem je ležalo mrtvo telo, ob njem pa so stali člani poveljske ladje. Minila je minuta, dve, potem je eden od njih s povzdignjenim glasom začel: »Stoletja je že na poti ta ladja in stoletja bodo še pretekla, preden bo dosegla cilj. Generacija, ki je v otroštvu zapustila rodní planet, je pomrla davno pred našim rojstvom in otroci naših otrok bodo pomrli, ne da bi jih ogrelo sonce novega doma. Zaprt sistem smo in ni ne bi smelo iti v izubo. Zato se naša telesa po smrti vrnejo v tok snovi na ladji in nobena od dragocenih snovi v njih ni izgubljena. Pa ven-

dar so naši predniki v tem življenjskem pravilu naredili izjemo.

Delo, misli in telo vsakega od nas pripadajo skupnosti, a resnica je, da so nekateri redki v življenju toliko dali tej skupnosti, da jim le-ta mora izkazati čast. In največja čast in največje priznanje je v tem, da se družba odreče njihove zadnje žrtve. Če bi imeli prostor, bi to telo shranili tukaj in ga pokopali v prst planeta, ki je naš cilj. Ker ga nimamo, ga izstrelimo v vesoljski prostor.« Pomolčal je. »Dr. Rejec je bil velik človek in mislimo, da si je s svojim neumudnim delom zaslužil čast, ki jo je doslej doživela le šesterica zaslužnih mozi in žena. Ali se strinjate?«

Ljudje so prikimali. Pristopili so tehniki in truplo odnesli. Luči so ugasnile in na velikem ekranu, ki se je širil čez vso stransko steno dvorane, so zasijale zvezde. Potem se je na ekranu pojavila drobna, svetla figura, ki se je počasi manjšala, dokler se niso svetilke ob njej zbledele v eno samo svetlo pogo, potem v točko in potem so bile le zvezde, samo zvezde. Nekaj časa je minilo, preden so spet prižgali luči. Tih je bilo v dvorani in potem je nekdo iz poveljske spregovoril: »Velik dogodek smo videli danes, prijatelji. Velik človek nas je zapustil. Sedaj se vrnimo na delo in k študiju in ga skušajmo posnemati. Naj nam te minute darujejo novo vnemo pri našem vsakdanjem delu in novo vero v življenje. Pojdemo sedaj, prijatelji.«

Tehnika sta imela lahko delo. Trajektorija je bila preračunana že vnaprej in z radarjem so bili drobni popravki položaja velikih jeklenih rok prav lahka stvar. Telo je zdrsnilo mednje in imela sta ga. Operacija je bila že davno programirana in pritisk na gumb je postal tovor proti tekočim trakom, ki so ga prevzeli in odnesli v oddelek za biološko predelavo. Še prej so avtomati odstranili baterijo, svetilne cevice in tanko kovinsko folijo, v katero je bil predmet zavrt, in vse spravili na za to določeno mesto.

Ko je bilo delo končano in sta odhajala iz komandne sobice, se je tehnik obrnil k tovarišu:

»Trapasto, ne?«

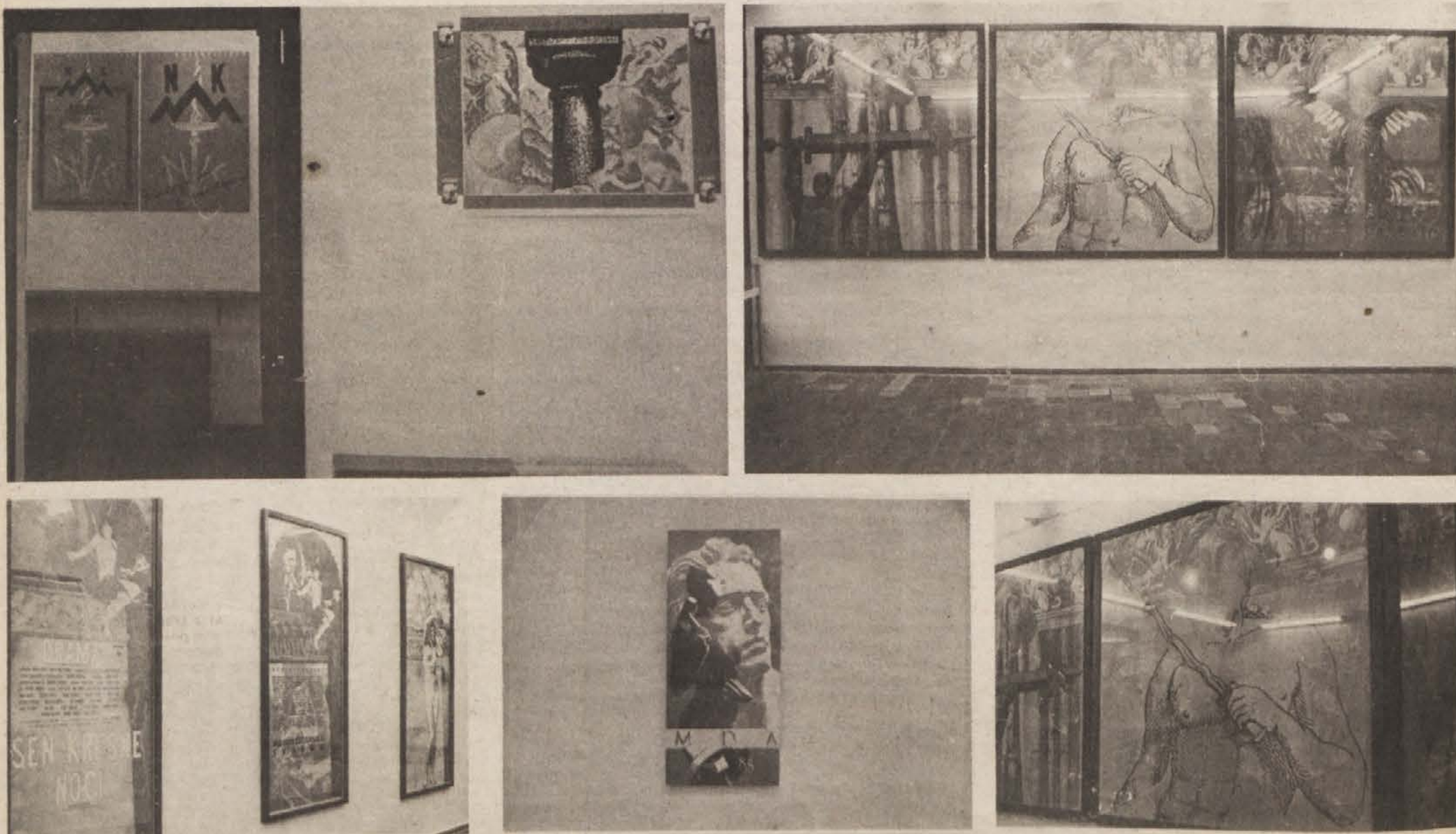
»Ja, trapasto.«

Samu Resnik

ZF ZGODBICA O CIRKUSU IN SVETILNIH CEVKAH (1981) — SLEHERNA PODOBNOST S ŠTAFETO JE NENAMERNA IN ZGOLJ NAKLJUČNA

Razstava plakatov NOVEGA KOLEKTIVIZMA v galeriji ŠKUCA, Stari trg 21, Ljubljana

Vesna Pešič

PETICIJE IN POLITIČNA EMANCIPACIJA (4)

Prvo strokovno rekreacijo na to peticijo je prispeval Mirko Perović, tedaj predsednik zveznega sodišča. Po njegovem mnenju sporno določilo ne ogroža svobodnega izražanja idej, saj »ne gre za svobodno izražanje idej in stališč, temveč za zlorabo svobode misli in opredeljevanja«. In dalje: »V bistvu gre za kontra-revolucionarne namere. Ti so navzoči v obeh navedenih oblikah — v prvi so izrečno formulirani, v drugi pa predpostavljani«. Sklicujoč se na sodno prakso, trdi, da pravosodni organi nikoli niso pomislili, ali naj »v vsakem konkretnem primeru ugotavljajo obstoj kontrarevolucionarnih naklepov, katerih posledica naj bi bilo ogrožanje družbene ureditve in varnosti države«. Čeprav v praksi ni bilo kolebanj, Perović meni, da »citirana formulacija druge oblike kazenskega dejanja iz 133. člena vzeta sama zase zares ni dovolj precizna«. Zato predlaga (ne prvič): »Citirano formulacijo druge oblike kaznivega dejanja sovradne propagande bi morali in mogli jasneje formulirati. To pa tako, da formalno in izrečno navedemo, da gre tudi tu za namen, ki je vidno navzoč v prvi obliki. Mislim, da je to potrebno storiti zaradi nas samih, in ne zaradi naših kritikov. Zadeva ni neobhodna, toda predpis bi bil jasnejši in preciznejši. Ne bi ga črtali, kot oni hočejo, ampak samo dopolnili in pojasnili.«

Ce pomislimo na pomen vprašanja, ki ga je ta peticija zastavljala, je smiselno zabeležiti tudi minimalni učinek, ki ga je dosegla. Mislimo na ponovno odpiranje javne razprave o smotnosti kaznovanja sovradne propagande, oziroma »zlonamerne in neresnične prikazovanja družbenopolitičnih razmer v državi«. V teh letih od pojave te peticije, se v našem tisku neprestano obnavlja polemika o potrebi obstoja spornega določila 133. člena. Omejili se bomo na nekatere objave v tisku in prikazali značilna strokovna stališča o pomenu spornega določila za svobodo izražanja. Znanstveniki s področja kazenskega prava, kriminologije in sorodnih disciplin so si enotni, da 133. člen inkriminira mišljenje in ga je zato potrebno črtati iz kazenskega zakonika.

Kosta Čavoški je ovrgel trditve, ki jo je v naši javnosti pogosto slišati, namreč da nekaj podobnega dejanju sovradne propagande obstaja v skoraj vseh sodobnih kazenskih zakonodajah. V analizi kazenskih zakonikov 22 (pretežno razvitih zahodnih) držav je Čavoški ugotovil, da se »komaj za dve da reči, da vsebujejo t. i. delikt mišljenja«. Nadalje opozarja, da v posameznih evropskih, še posebej pa neevropskih državah podobne delikte res ostro kaznujejo, da pa bi bilo »primerjanje Jugoslavije s temi državami v vsakem pogledu sramotno. Verjamem, da bi tudi prof. Perović, če bi bilo to mogoče, raje primerjal Jugoslavijo s Francijo kot z Albanijo.«

Ljubo Bavcon, znani strokovnjak za kazensko pravo, je večkrat javno govoril o nepreciznosti in škodljivosti tega določila ter o njegovi nezdružljivosti z duhom samoupravnega in demokratičnega družbe. Bavcon pravi, da zaradi »neugodne klime« zakonodajna komisija 1976. leta ni uspela sprejeti 133. člena. Po njegovem mnenju bi predlogi te komisije laže uspeli konec 1977. leta, ko je CK ZKJ sprejel »nekaj zanimivih stališč o političnem kriminalu«, kot npr., da »nima smisla protiravati pri kazenskopravnem zagotavljanju samoupravljanja, saj je samoupravljanje povezano s svobodnimi usti: ne moreš samoupravljati, če imaš zavezana usta in če ti za vsako sporno besedo preči pragon«. Po Bavconovem mnenju sporno določilo »inkriminira kritično mišljenje, pa četudi se trenutno ne bi uporabljalo, saj se lahko vsak trenutek oživi in popolnoma samovoljno uporabi.«

Zvonimir Šeparović se strinja, da »imamo na žalost delikt mišlje-

nja v skrajno nespretno formuliranem določilu o sovradni propagandi z zelo raztegljivimi formulacijami«. Opozarja, da tako široke in elastične formulacije političnih deliktov »postavljajo pod vprašaj načeli zakonitosti in legalnosti.«

Na srečanju jugoslovanskih pravnikov v Strugi 1983 je burno razpravo izvajal Đorđ Marjanović, ko se je zavzel za ukinitve kaznivega dejanja sovradne propagande. Marjanović meni, da je ena od prvih nalog reforme tega področja prav ukinitve kaznivega dejanja sovradne propagande. Njegovi argumenti so: prvič, to kaznivo dejanje je bilo leta 1946 prevzeto od sovjetske zakonodaje in nas spominja »na našo prvo ljubezen do prve države socializma«; druga oblika tega dejanja je bila v našo zakonodajo uvedena šele 1959. leta, ko se je v sovjetskem zakonu o odgovornosti za kazniva dejanja proti državi pojavil skoraj identičen predpis. Čeprav ne misli, da ne bi smeli iz sovjetske zakonodaje ničesar prevzeti, postavlja Marjanović vprašanje »ali takšno določilo ustreza potrebam zaščite samoupravne družbe«. Marjanović oporeka smotnost ne le druge, ampak tudi prve oblike kaznivega dejanja sovradne propagande. Prva oblika je nepotrebna, saj inkriminira dejanja, ki so kazniva že po drugih osnovah, in je določilo odveč. Druga oblika (»zlonamerne in neresnične prikazovanja...«) »ustvarja o nas predstavo totalitaristične države, ki kaznuje tudi človekova prepričanja, stališča in mišljenja«. Sklicujoč se na klasične argumente proti temu določilu, opozarja Marjanović, da določilo predpostavlja obstoj

»samo ene edine in nedeljive resnice«, vemo pa, da resnica takšna ne more biti. Tretje vprašanje, ki ga je sprožil, se nanaša na hierarhijo vrednot v naši družbi: zakaj se izjemno strogo kaznuje klevetanje države, ko pa se ve, da na vrhu hierarhije vrednot v samoupravni družbi stoji človek, ne pa država. Če nekdo okleveta poštenega delovnega ali nedolovnega človeka, našo največjo vrednoto torej, je kaznen, ki jo lahko dobi, največ tri mesece zapora! Kazen za tistega, ki okleveta državo, pa je lahko celih deset let zapora.«

V razpravi o spornem določilu 133. člena KZ so sodelovali tudi znani odvetniki, kot strokovnjaki praktiki. Med njihovimi stališči je opazno mnenje Srđe Popovića, ki je dobil bogate izkušnje v obrambah ljudi, obtoženih političnih kaznivih dejanj. Popović meni, da se da nedolžnost dejanj v kaznivih dejanjih kontrarevolucionarnega ogrožanja družbene ureditve (114. člen KZ) in sovradne propagande (133. člen) kritizirati tudi s fundamentalnejšega stališča. Ker dejanje samo ni definirano, ampak se določa izključno glede na posledice, je sodiščem omogočeno, da v ta zakonska določila »vnašajo ocene dnevnih politike, kakšne posledice povzroča katero dejanje«. Ob tem je pomembno opaziti, da so se dejanja, zaradi katerih se sodi, zgodila pred politično oceno, »tako da vnašanje političnih ocen napravi zakon retroaktivno«. Re-

kroaktivnost zakona pa ukinja načelo legitimnosti, tj. načelo, da se lahko sodi samo za dejanja, ki so bila v času izvršitve z zakonom predvidena. Ta analiza se nanaša na 133. člen, katerega nedolžnost implicira vključevanje političnih ocen tega, katero prikazovanje družbenopolitičnih razmer je resnično in katero neresnično. Popović iz tega sklepa, da se kaznovanje za dejanja iz 114. in 133. člena dejansko ne uporablja kot sredstvo za zaščito temeljev sistema, ampak za obrambo legitimnosti le-tega. »Iz strahu, da ne bi omajali vere v optimalno naravo političnih institucij, kar je definicija legitimnosti, se s prisilo preprečuje postavljanje določenih trditve ali mnenj, ki bi, po mnenju tistih, ki sankcije uporabljajo, lahko ogrozila to vero, pa čeprav vero v institucije, začnete braniti legitimnost s pomočjo prisile, sami ogrožate sistem in izražate dvom o njem, saj predpostavljate, da se sam pred neresničnimi trditvami ne more ubraniti. To je pesimistično antropološko stališče, pa bo laž vedno zmagala; nerazumljivo je, da je zakonodajalec, ki bi mu to moralo biti jasno, kljub temu takšna dejanja inkriminiral.«

Poleg navedenih, je tisk prinesel tudi drugačna strokovna mnenja. Zvezni javni tožilec Miloš Bakčić je npr. negativno komentiral predlog za ukinitve verbalnih političnih deliktov. Kadar gre za sovradne pobude, po njegovem mnenju takšnih predlogov sploh nima smisla obravnavati. »Ko pa gre za ljudi s sovravnimi idejami, mislim, da so preveč neresno in površno obravnavali ta vprašanja.« Mnoge posameznike so zavledle »sovradne parole o tem, da v demokratični družbi ni preganjanja zaradi izražanja mnenj, in da ni potrebno ustvarjati »zapornikov vesti«. Očitno je, da so to argumenti kvazidemokracije, ki pozablja, da moramo štiti vrednote, na katerih ta družba temelji in ki so lahko napadene tudi verbalno; sicer pa tako počne vsaka družba.«

Iz tiska je razvidno, da so posamezni udeleženci posveta v Strugi žolčno spodbijali stališče o potrebi ukinitve kaznivega dejanja sovradne propagande. Tako je Lazar Raonić, namestnik zveznega javnega tožilca, menil, da je kaznivo dejanje sovradne propagande »orožje sovravnika. To je kriminalni poziv na akcijo. Ne verjamem, da bi delavski razred Jugoslavije sprejel njegovo ukinitve. Moti me, da sem sodijo vsi tisti, ki nastavljajo bombe v kinodvorane, pobijajo nedolžne ženske in otroke. To je kaznivo dejanje jugoslovanske socialistične revolucije še iz časov, ko je krvavela.« (!) Predsednik Vrhovnega sodišča Vojvodine Branko Petrić meni, da »sovradni agitatorji niso nikakršni nedolžni, še manj »zaporniki vesti, ki odgovarjajo samo za svoje prepričanje, (...) odgovor ni so za materializirano dejavnost proti tej družbi. Nihče ne kleveta iz malomarnosti, vedno so zaradi mračnih namenov.«

Emancipatorski smisel peticije za ukinitve omenjenega kaznivega dejanja je v tem, da je na odprt in neposreden način, ko jo je naslovila na najvišje organe oblasti, postavila zahtevo po utemeljitvi svobode izražanja in javne besede v jugoslovanski družbi z ukinitvijo določenega kazenskega določila. Torej ne gre za »pravniški« spor, temveč za spopad različnih konceptov odnosa med državljan in oblastjo. Prvo mnenje brani določilo o sovradni propagandi, tako da se sklicuje na potrebo socialistične družbe, da se s strogiimi zapornimi kaznimi zaščiti pred lažnimi in zlonamernimi trditvami posameznikov o družbeni stvarnosti. Vendar se takoj zastavlja vprašanje, zakaj bi bile laži o socialistični družbi — torej o družbi, ki je ukinila bistvene elemente eksploatacije, ki je humanejša in je ustvarila možnost, da vsak človek odloča o presednih dela in o vseh pomembnih družbenih vprašanjih — vplivnejše in močnejše od laži v eksploatorskih kapitalističnih družbah. Ker je teza o po-

DELEGATOM SKUPŠČINE SFRJ
PREDLAGAMO V RAZMISLEK POBUDO O ODPRAVI SMRTNE KAZNI

Ker smo prepričani, da je človeško življenje nedotakljivo, nasprotujemo smrtni kazni. Mislimo, da nima nihče pravice nikomur odvzeti življenja, tudi na osnovi sodne odločitve ne. Poleg tega smo prepričani, da je smrtna kazen v popolnem nasprotju s humanistično vizijo socialistične družbe in s tistimi civilizacijskimi tokovi, ki si prizadevajo za zmanjšanje nestrpnosti in nasilja.

Ker se v naši družbi smrtna kazen izreka v imenu ljudstva, čutimo intimno dolžnost, da se dejavno opredelimo proti takšni obliki kaznovanja. Verjamemo, da so vsa človeška dejanja tudi družbeno pogojena in da družba nosi vsaj del odgovornosti zanje; zato obsojamo obliko kazni, ki zadene samo in dokončno le posameznika. Človek se je — kot vrsta in posameznik — zmožen nenehno razvijati in izpopolnjevati, smrtna kazen pa nasilno in predčasno izniči to možnost. Dosedanje raziskave nas prepričujejo, da smrtna kazen nima preventivnega učinka, ki ji ga sicer vztrajno pripisujejo njeni zagovorniki. Očitno se torej ohranja kot nadaljevanje maščevalnega načela »zob za zob«. In kdo, navsezadnje, lahko izključi možnost sodne zmote?

Pobudniki in prvi podpisniki književnik Jure Detela, novinarka Alenka Puhar, arheolog Božidar Slapšak, filozof Marko Uršič in književnik Jaša L. Zlobec vabimo vse, ki soglašajo s to pobudo, da se nam pridružijo.

Ime in priimek (čitljivo)	poklic	kraj
MILAN NOBILAL	st. ing.	Ljubljana
BRANE VUKELIČ	stodent	Maribor
TAREL BRISNIK	igralca	Ljubljana
KLAZKE BRISNIK BRUDA	študentka	Ljubljana
BOGOMIL VELIKANJE	škopskekar	Ljubljana
Janez Rupet	profesor	Vipava
Željko Krumpal	biolog	Ljubljana
Podbregar Ivan	študent FE	Ljubljana
Pravica Janica	glav. knjiž. DTF	Univ.
Gasparič Ilija	Biol.	Lj.
Gregurčič Mar.	Dijakinja	Maribor
IZTOK KOREN	študent	Maribor
Veljko Kramar	študent	Maribor
Bojko Telič	prof.	Maribor
Kolinka Bravica	glav. knjiž. DTF	Maribor
KRANKA JUPAN	predm. učiteljica	Maribor
MAJDA GOSAR	politik	Maribor
HORVAT MOSZJA	predm. učiteljica	Maribor
Pravica Janica	predm. učiteljica	Maribor
Veljko Kramar	predm. učiteljica	Maribor
Podbregar Ivan	predm. učiteljica	Maribor
Pravica Janica	predm. učiteljica	Maribor
FRANCIJA (F. B.)	prof. inženir	Maribor

Če zmanjka prostora, se podpišite na hrbtno stran lista!

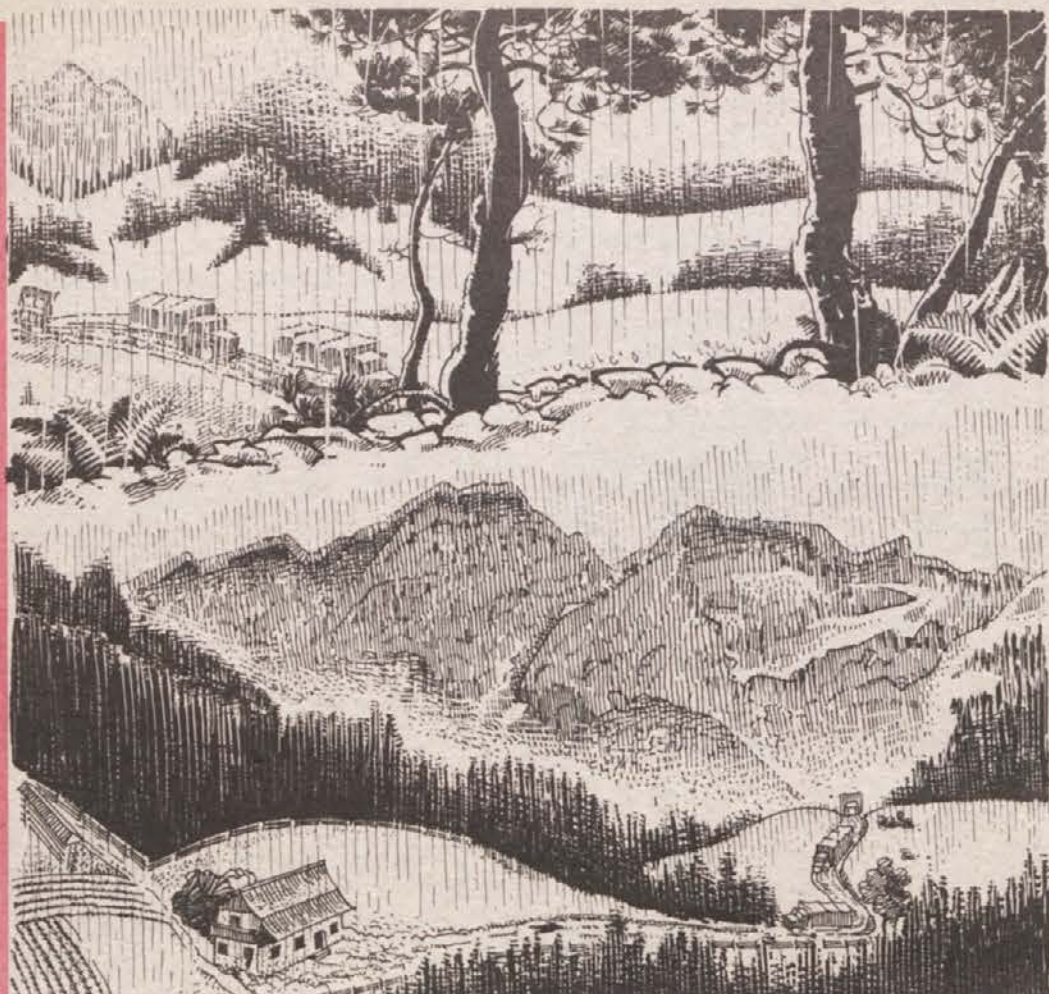
MILAN NOBILAL st. ing. Ljubljana
BRANE VUKELIČ stodent Maribor
TAREL BRISNIK igralca Ljubljana
KLAZKE BRISNIK BRUDA študentka Ljubljana
BOGOMIL VELIKANJE škopskekar Ljubljana
Janez Rupet profesor Vipava
Željko Krumpal biolog Ljubljana
Podbregar Ivan študent FE Ljubljana
Pravica Janica glav. knjiž. DTF Univ.
Gasparič Ilija Biol. Lj.
Gregurčič Mar. Dijakinja Maribor
IZTOK KOREN študent Maribor
Veljko Kramar študent Maribor
Bojko Telič prof. Maribor
Kolinka Bravica glav. knjiž. DTF Maribor
KANKA JUPAN predm. učiteljica Maribor
MAJDA GOSAR politik Maribor
HORVAT MOSZJA predm. učiteljica Maribor
Pravica Janica predm. učiteljica Maribor
Veljko Kramar predm. učiteljica Maribor
Podbregar Ivan predm. učiteljica Maribor
Pravica Janica predm. učiteljica Maribor
FRANCIJA (F. B.) prof. inženir Maribor
Z. gromb: "TVA NA OČENI SODNE ODLOČITVE NE" ne izreka, Tvega je odviti
"ZAROK JE TAKOVA IZPODIŠI TENELOJA ZA TAKE SODNE ODLOČITVE" ne izreka, Tvega je odviti
KARLO PLOŠČENIČ študent Maribor
Andreja Mikolčić dijak Maribor
Vojko Vojko dijak Maribor
Pravica Janica dijak Maribor
F. B. dijak Maribor

večani nevarnosti lažnih trditve v socialistični družbi nesprijemljiva, nam ostane samo prej omenjena predpostavka — sprejemanje naziranja, po katerem je laž pač vedno močnejša od resnice. Toda takšen sklep je očitno v nasprotju z idejo socializma in graditve dobre družbe.

Drugi način razmišljanja o pomenu inkriminacije mišljenja v socialističnih državah izhaja iz nas-

protne predpostavke. Če je bil v obstoječih socialističnih državah formiran nov tip razredne strukture, zasnovan na vladavini (partijske) birokracije, potem se lahko legitimnost sistema zagotovi samo tako, da se to dejstvo prikriva. Če samo izkrivljena slika legitimnosti določeno ureditev, potem je za njeno ohranitev življenjskega pomena ravno onemogočanje svobodne javnosti. Na nepre-

mostljivo nasprotje med svobodo izražanja in legitimiranjem ureditve birokratskega socializma opozarja prof. Rudi Supek: »Čeprav se nam kazni za verbalne delikte zdijo nepravilne in pogosto monstrozne, ni nikakršnega upanja, da bi se jim birokracija odrekla, saj bi tako izgubila eno glavnih orožij v boju za manipuliranje z javnim mnenjem in za represijo proti nezaželenim

1945

